

Zbigniew Badowski

Podstawy prawne i działalność chrześcijańskiego związku zawodowego "Dźwignia" (1906-1939)

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawno-historyczny 31/3-4, 223-270

1988

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. ZBIGNIEW BADOWSKI

**PODSTAWY PRAWNE I DZIAŁALNOŚĆ
CHRZEŚCIJAŃSKIEGO ZWIĄZKU ZAWODOWEGO
„DZWIIGNIA” (1906—1939)**

Treść: Wstęp. — I. Uwarunkowania społeczne, powstanie i podstawy prawne działalności związku „Dźwignia”. — 1. Sytuacja społeczno-gospodarcza w Królestwie Polskim na przełomie XIX i XX wieku. — 2. Powstanie Stowarzyszenia Robotników Chrześcijańskich. — 3. Powołanie do życia „Dźwigni” jako realizacja celów Zgromadzenia Sióstr Imienia Jezus. — A. Statut Związku z 1906 r. — B. Cele i zadania Związku w świetle statutu z 1922 r. — II. Organizacja i struktura personalna Związku. — 1. Naczelne władze Związku. — 2. Struktura osobowa grupy kierowniczej. — 3. Sekcje. — 4. Członkinie. — III. Działalność Związku. — 1. Działalność społeczno-oświatowa. 2. Działalność gospodarcza. — Zakończenie.

Wstęp

Sytuacja Kościoła katolickiego w zaborze rosyjskim po upadku powstania styczniowego stawała się z roku na rok coraz trudniejsza. Szczególnie dotkliwym ciosem była likwidacja życia zakonnego w 1864 r., która objęła wszystkie zakony znajdujące się na terenie zaboru rosyjskiego. Życie zakonne na tym terenie praktycznie przestało istnieć. Powstała sytuacja była szczególnie dramatyczna dla tych zakonów, które w całości prowadziły swoją pracę na terenie zaboru rosyjskiego.

W celu zaradzenia zaistniałej sytuacji o. H. Koźmiński, kapucyn, rozpoczął tworzenie tzw. ukrytych zgromadzeń zakonnych¹. Zakony powstałe z jego inicjatywy prowadziły ożywioną działalność nie tylko religijną, ale i społeczną wśród różnych grup zawodowych.

Jednym z takich zgromadzeń było Zgromadzenie Sióstr Imienia Jezus, powołane do życia w 1887 r. Niewiasty w nim zrzeszone stawiały sobie za cel uświęcenie osobiste oraz pracę wśród rękodzielniczek.

Należy zaznaczyć, że przełom wieku XIX i XX to okres dynamicznego rozwoju przemysłu, który rodził wiele problemów natury nie tylko gospodarczej, ale także społecznej i moralnej. Dlatego też siostry ze Zgromadzenia Imienia Jezus starały się wyjść naprzeciw tym problemom.

¹ M. Werner, *O. Honorat Koźmiński kapucyn 1829—1916*, Poznań—Warszawa 1972.

Siostry nie mogły prowadzić pracy pod własnym zakonnym szyldem, gdyż obowiązywał zakaz działania wszystkich zakonów. Z tej racji, korzystając z ogłoszonego przez cara Mikołaja II w dniu 30 X 1905 r. manifestu, który zapowiadał erę konstytucyjną, przystąpiono do organizowania związków robotniczych działających legalnie. Jednym z nich był powołany do życia w 1906 r. związek zawodowy „Dźwignia”. Powstał on z inicjatywy Sióstr Imienia Jezus i był niejako realizacją celów zgromadzenia, które na pierwszym miejscu stawiało sobie pracę wśród proletariatu.

Działalność tego związku stanowi ogniwo szerszej akcji, jaką prowadził Kościół wśród robotników. Impulsem do większego zaangażowania się w tzw. kwestię robotniczą była encyklika papieża Leona XIII *Rerum novarum* z r. 1891.

Praca związku jest świadectwem włączania się Kościoła katolickiego w działalność społeczną wśród robotników i z tego względu zasługuje na uwagę. Powszechnie bowiem znany jest fakt, że w niektórych środowiskach praca społeczna Kościoła, a w tym zajęcie się tzw. kwestią robotniczą jest poddawane ostrej krytyce i oceniane w całości negatywnie².

Podjęcie i opracowanie tego problemu interesującym wydaje się również z punktu widzenia historii prawa kościelnego. Statuty omawianego chrześcijańskiego związku zawodowego „Dźwignia” były jednymi z pierwszych statutów tego typu na ziemiach polskich.

Problem powstania związku „Dźwignia”, prawne podstawy jego działalności oraz łączność, jaka istniała ze Zgromadzeniem Sióstr Imienia Jezus, nie zostały jeszcze przebadane i opracowane. Zasługują więc ze wszelkich miar na to, aby się nimi zająć.

Przy opracowaniu tego zagadnienia wykorzystano materiały znajdujące się w Archiwum Państwowym miasta Warszawy i województwa warszawskiego, Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie oraz w Archiwum Zgromadzenia Sióstr Imienia Jezus. Pomocne okazały się także dokumenty z Archiwum Diecezjalnego w Sandomierzu oraz Archiwum Wicepostulatora w Warszawie.

Materiały archiwalne dotyczące związku „Dźwignia” nie były nigdzie publikowane i są trudno dostępne, dlatego też uważano za konieczne, by zamieścić je w aneksach. Dotyczy to dwóch statutów — z r. 1906 i 1922, które były ustawami zasadniczymi dla związku.

---

² J. Chamot, *Walka kleru katolickiego z radykalizacją mas robotniczych w Wielkopolsce w latach 1905—1907*, Euchemer, Przegląd Religjoznawczy, Zeszyty Historyczne 1 (1959), s. 74—89.

I. Uwarunkowania społeczne, powstanie i podstawy prawne działalności związku „Dźwignia”

1. Sytuacja społeczno-gospodarcza w Królestwie Polskim na przełomie XIX i XX w.

Wiek XIX przeszedł do historii jako okres bardzo intensywnego rozwoju przemysłu. Postępujące doskonalenie maszyn i urządzeń oraz wynalazki wpłynęły na przekształcenie struktur gospodarczych i społecznych. Dotychczasowy, utrwalony przez wieki związek człowieka z ziemią jako miejscem pracy uległ rozluźnieniu. Olbrzymia i ciągle narastająca fala ludzi znajdowała zatrudnienie w przemyśle. Szczególnie duże zapotrzebowanie na pracę ludzką następuje w drugiej połowie XIX i początkach XX wieku. Wtedy właśnie powstaje nowa grupa ludzi, która w nauce określana jest jako klasa robotnicza. W ogromnej większości jej członkowie rekrutowali się ze wsi, a rozwój przemysłu był dla nich wielką szansą znalezienia pracy³.

W zacofanym gospodarzo Imperium Rosyjskim ziemie polskie w XIX w. były jednym z najbardziej uprzemysłowionych obszarów. Dynamiczny postęp ekonomiczny spowodował także tutaj szybki przyrost ludności. O ile w roku 1872 Królestwo Polskie liczyło 6,5 mln mieszkańców, to w r. 1913 liczba ta osiągnęła 13,2 mln mieszkańców. Jednocześnie nastąpił szybki wzrost ludności miejskiej np. w 1900 r. Warszawę zamieszkiwało 594 tys. osób, a Łódź 315 tys. Postępująca urbanizacja przekształcała wiele osad w ośrodki typu miejskiego⁴.

Patrząc na dramatyczną wegetację mas robotniczych, wielu ludzi starało się na swój sposób zaradzić temu. W roku 1848 Karol Marks ogłosił w Londynie *Manifest komunistyczny*. Autor *Manifestu* przeprowadzał analizę rozwoju społecznego, nakreślił obraz sprawiedliwego ustroju i drogi, jakimi należy do niego dążyć. Ruch socjalistyczny rozwinął się na zachodzie Europy, a z czasem ogarnął pozostałe jej części. Socjaliści akcentowali swój ścisły związek z szerokimi rzeszami ludzi pracy i rzeczywiście wśród robotników znajdowali duże poparcie⁵.

Problem sprawiedliwości społecznej nie zatrzymuje się jedynie na płaszczyźnie politycznej czy gospodarczej, lecz jest przede wszystkim problemem natury moralnej. Z tego tytułu Kościół (początkowo jego pojedynczy reprezentanci, a później oficjalnie (jako instytucja) zajmował się kwestią robotniczą. Niekiedy odmawia-

³ J. Buszko, *Historia Polski 1864—1948*, s. 25.

⁴ Cz. Kozłowski, *Zarys dziejów polskiego ruchu robotniczego do r. 1948*, Warszawa 1980, s. 69.

⁵ A. Wóycicki, *Dzieje robotników przemysłowych w Polsce*, Warszawa 1929, s. 216.

no Kościołowi prawa do zajmowania się sprawami robotników uważając, że jest to domeną wyłącznie władz świeckich. Zbyt ogólnikowym i nieprzemyślanym do końca wydaje się zarzut, że praca społeczna Kościoła wśród robotników była prowadzona w celu paraliżowania aktywności klasy robotniczej w jej walce z burżuazją⁶. Kościół wybierał i proponował do obrony robotnika przed nadmiernym wyzyskiem środki etyczne. Takie ujęcie problemu pozwalało sprawiedliwie spojrzeć na ludzi znajdujących się zarówno z jednej, jak i z drugiej strony barykady, pozwalało widzieć człowieka w personalistycznym wymiarze, było wreszcie wyrazem wielkiej wiary w moc prawa i sprawiedliwości społecznej.

Pomimo prób rozwiązywania kwestii robotniczej brak było szerszego zorganizowanego działania w tym kierunku. Dotychczasową działalność prowadzono raczej na płaszczyźnie religijno-dobroczynnej, starając się doraźnie zaradzić nabrzmiałym problemom. Przełomową datą w dziejach chrześcijańskiego ruchu robotniczego jest 15 maja 1891 r., a więc data ogłoszenia przez papieża Leona XIII encykliki *Rerum novarum*, która autorytatywnie traktuje o sprawie robotniczej⁷.

W encyklice papież uzasadnia potrzebę innego niż dotąd spojrzenia na kwestię robotniczą, wskazuje sposoby jej rozwiązania, a przede wszystkim zaleca w tym celu organizowanie zawodowych zrzeszeń robotniczych, opartych na podstawie chrześcijańskiej. Papież ukazuje w słowach zdecydowanych i mocnych okropną dolę robotnika. Wielką zasługą encykliki jest to, że przenosi kwestię robotniczą z płaszczyzny miłosierdzia, na której dotąd była rozpatrywana, na pole sprawiedliwości społecznej i na tym polu przedstawia główne sposoby jej rozwiązania⁸.

Do głównych spraw poruszonych przez papieża należą:

1. Obrona robotników przed wyzyskiem pracodawcy;
2. otoczenie opieką pracy kobiet i dzieci;
3. ustalenie potrzebnego odpoczynku dla pracujących;
4. ochrona słusznej płacy za pracę;
5. wyznaczenie sprawiedliwych podatków;
6. czuwanie nad przyczynami bezrobocia;
7. prawo robotników do tworzenia stowarzyszeń zawodowych⁹.

2. Powstanie Stowarzyszenia Robotników Chrześcijańskich

Na terenie Królestwa głównym inicjatorem realizowania wskazań społecznych encykliki *Rerum novarum* — i to od pierwszych

⁶ W. Mysiek, *Kościół katolicki w Polsce*, Warszawa 1966, s. 331.

⁷ Leon XIII, *Rerum novarum*, tłum. ks. J. Piwowarczyk, wyd. 2, Kraków 1933.

⁸ Tamże, s. 5.

dni po jej ogłoszeniu — był ks. Marceli Godlewski. Przykład wielkopolskich inicjatyw społecznych w sprawie robotniczej, którym sprzyjało duchowieństwo, zachęcił go w 1891 roku do podjęcia aktywnych działań w tym kierunku⁹.

Skupionym wokół siebie grupom robotniczym nadał nazwę Straż. Stowarzyszenie to nie było zalegalizowane, prowadziło działalność tajną. Statut w ośmiu punktach zakładał między innymi: zwalczanie haseł i teorii niezgodnych z duchem chrześcijańskim oraz narodowym, zapobieganie bezrobociu, strajkom, zachowanie sprawiedliwości i miłości pomiędzy pracującym a pracodawcą, popieranie przemysłu i handlu swojskiego, szzerzenie oświaty w duchu chrześcijańskim i polskim, zakładanie ze składek ponoszonych przez robotników kas samopomocy¹¹. Zrzeszenie było nielegalne do 1905 r. i dopiero korzystając z ogłoszonego 30 X 1905 r. manifestu cara Mikołaja II zapowiadającego erę konstytucyjną ks. Godlewski przekształcił Straż w legalne Towarzystwo Świętego Józefa. Zgłosił je do władz stosownie do uchwały Komisji Pracy Społecznej Episkopatu Królestwa, która zaleciła stworzenie dla robotników Stowarzyszenia w celu podniesienia ich religijności. Tylko taki cel działalności mógł wówczas uzyskać zgodę ustawodawcy państwowego¹².

Ks. Godlewskiemu szło jednak o coś więcej. Ówczesne warunki sprawiły, że nędza tak moralna, jak i materialna w środowisku robotniczym stale się potęgowały. Godlewski nie zamierzał więc poprzestać na celach etyczno-kulturalnych Towarzystwa. Królestwo i imperium carskie były w ogniu rewolucji robotniczej; robotnicy występowali o należne im prawa socjalne. Wysuwali żądania ekonomiczne i polityczne. W tym klimacie zrozumiałe się stało, że robotnicy skupieni wokół kościoła św. Krzyża w Warszawie po jednym z kazań ks. Godlewskiego zwrócili się do niego, by założył stowarzyszenie robotnicze¹³.

W niedzielę 16 XI 1905 r. rektor kościoła św. Marcina przy ul. Piwnej 11, ks. M. Godlewski, oznajmił licznie przybyłym robotnikom, członkom Towarzystwa Świętego Józefa, że powołuje Stowarzyszenie Robotników Chrześcijańskich. Oprócz tworzenia jego kół terenowych z inicjatywy ks. Godlewskiego powstawać

⁹ Tamże, s. 5—20.

¹⁰ Zob. S. Gajewski, *Społeczna działalność kleru w Królestwie Polskim 1905—1914*, maszynopis, Biblioteka Instytutu Historii UW, nr 122.

¹¹ A. Wóycicki, *Chrześcijański ruch robotniczy w Polsce*, Warszawa—Poznań 1921, s. 81.

¹² Nie można ustalić daty, por. R. Bender, *Stowarzyszenie Robotników Chrześcijańskich w Królestwie Polskim*, *Chrześcijaństwo w świecie* 55 (1977), s. 44.

¹³ A. Wóycicki, *Chrześcijański ruch...*, dz. cyt., s. 158.

zaczęły także bractwa zawodowe skupiające robotników zatrudnionych w jednym zawodzie¹⁴.

Pierwszy ślad oficjalnych zabiegów ks. Godlewskiego u władz rządowych o powołanie do życia stowarzyszenia robotniczego znajdujemy w jego piśmie z 12 I 1906 r. do oberpolicmajstra Warszawy¹⁵. Dowiadujemy się z tego dokumentu, że już 5 I 1906 r. generał-gubernator warszawski na wcześniejszą prośbę ks. Godlewskiego, a więc przynajmniej z końca 1905 r., wyraził zgodę na utworzenie stowarzyszeń, w których można byłoby gromadzić się w celu pogłębienia umiejętności zawodowych. W tym piśmie natomiast ks. Godlewski informował, że za pozwoleniem arcybiskupa warszawskiego i w porozumieniu z innymi duchownymi, w oparciu o manifest carski z 30 X 1905 r., utworzył Stowarzyszenie Robotników Chrześcijańskich. Zgłoszenie to generał-gubernator warszawski przyjął do wiadomości 11 VI 1906 r. i potwierdził fakt istnienia Stowarzyszenia Robotników Chrześcijańskich utworzonego przez ks. M. Godlewskiego¹⁶. Opracowano statut Stowarzyszenia Robotników Chrześcijańskich, którego autorem był ks. Jerzy Matulewicz¹⁷.

3. Powołanie do życia Dźwigni jako realizacja celów Zgromadzenia Imienia Jezus

W stałym kontakcie z ks. M. Godlewskim i J. Matulewiczem pozostawały siostry Helena Gałęcka i Ludwika Kolasińska działającego jeszcze w ukryciu Zgromadzenia Sióstr Imienia Jezus. Zgromadzenie powołane do życia przez o. H. Koźmińskiego w 1888 roku stawiało sobie za zadanie pracę apostołską wśród kobiet zatrudnionych w rękodzielnictwie¹⁸.

Konstytucja tegoż Zgromadzenia z 1901 r. w rozdz. I § 2 mówi: „Celem drugorzędnym, czyli zadaniem Zgromadzenia, jest podniesienie i uświęcenie niewiast ze stanu rękodzielniczego, wychowanie biednych dziewcząt w szkołach średnich, w zakładach rękodzielniczych i ochronach, podniesienie pracy w duchu chrześcijańskim, przeciwdziałanie błędnym i zgubnym zasadom, jakie

¹⁴ Tamże.

¹⁵ R. Bender, dz. cyt., s. 45—46.

¹⁶ Archiwum Główne Kat Dawnych w Warszawie, w dalszym tekście będzie używany skrót AGAD, Kancelaria generał-gubernatora, sygn. 104423, pismo generał-gubernatora z 14 VI 1906 r.

¹⁷ Archiwum Zgromadzenia Sióstr Imienia Jezus w Warszawie, w dalszym tekście będzie używany skrót AZSIJ, syng. II b 8, *Wspomnienia o „Dźwigni” Julii Jarmułowicz*, s. 1.

¹⁸ AZSIJ, sygn. I A-1-13, *Konstytucje Sióstr Imienia Jezus z 1901 r.*, rozdz. I § 2.

się dzisiaj szerzą pomiędzy klasą rękodzielniczą, oraz ciche i ukryte apostołstwo modlitwy, pracy i dobrego przykładu”¹⁹.

Aby zrealizować te cele, Konstytucje wskazują, jakich środków należy użyć. W rozdz. XVI § 155 ww. Konstytucji jest mowa, że siostry spełniać będą swoje zadanie przez:

„a) zakładanie lub obejmowanie ochronek dla dzieci ze stanu rękodzielniczego;

b) zakładanie szwalni dla starszych dziewcząt uczących się szycia;

c) otwieranie szkół rękodzielniczych wszelkiego rodzaju i zakładów wychowawczych mających na celu rozpoznanie zdolności dziecka i kształcenie go w odpowiednim fachu;

d) otwieranie pracowni sukien, haftów i innych robót oraz przyjmowanie do nich dziewcząt świeckich dla wpływu nad nimi;

e) urządzenie miejsc odpoczynku letniego dla osłabionych fizycznie pracownic;

f) umieszczanie ich w tym celu u osób prywatnych na dobrych warunkach dla ich zdrowia i moralności;

g) pośrednictwo w poszukiwaniu pracy i pracujących;

h) pośrednictwo w zbywaniu robót gotowych;

i) kasy pomocy, kasy oszczędnościowe;

j) zapewnienie pomocy lekarskiej i opieki na czas choroby;

k) zakładanie schronisk dla szukających pracy;

l) zakładanie wspólnych mieszkań dla pracownic nie mających bliskiej rodziny;

ł) otwieranie przytułków dla starych lub niedołączonych z powodu kalectwa lub choroby;

m) urządzenie pogadanek, czytań, zabaw wieczornych lub świątecznych dla dziewcząt z tej klasy, zwłaszcza dla szwaczek;

n) odprawianie rekolekcji, przygotowanie do spowiedzi, urządzenie Kótek Żywego Różańca;

o) otaczanie opieką moralną wszystkich osób tej klasy, nawet błądzących lub chwiejących się na drodze moralności”²⁰.

Cele i zadania, jakie stawiało sobie Zgromadzenie, nie mogły być w pełni realizowane ze względu na jego ukryty charakter i brak perspektyw na legalizację ze strony władz cywilnych²¹.

Warunki sprzyjające realizacji zadań powstały po ogłoszonym przez Mikołaja II w dn. 30 X 1905 r. manifestie oraz po wydaniu tymczasowych przepisów o stowarzyszeniach i związkach z dn.

¹⁹ Tamże.

²⁰ Tamże, rozdz. XVI § 155.

²¹ Por. *Ukaz najwyższy o klasztorach rzymsko-katolickich w Królestwie Polskim i dodatkowe do tego ukazu przepisy z dn. 17 października (8 listopada) 1964 r.*, *Dziennik Praw*, t. 62, s. 407—447.

4 III 1906 r.²² Rozporządzenia te umożliwiały na drodze prawnej w istniejącej ówczesnej sytuacji politycznej tworzenie stowarzyszeń o celach społecznych i charytatywnych na terenie Królestwa Kongresowego. Do tej pory w zaborze rosyjskim było to prawnie niemożliwe²³.

Z inicjatywy Ludwiki Kolasińskiej i Heleny Gałęckiej, sióstr ze Zgromadzenia Imienia Jezus, w dn. 24 V 1906 r. przy ul. Żurawiej 20 w Warszawie odbyło się pierwsze organizacyjne zebranie chrześcijańskiego związku rękodzielniczek Dźwignia. Miejszem zebrania było mieszkanie własne inicjatorek. Wśród obecnych byli ks. M. Godlewski i ks. J. Matulewicz²⁴.

Na zebraniu inicjującym nowy związek postanowiono zwrócić się do władz cywilnych o jego rejestrację. Warszawski Gubernialny Urząd do Spraw Towarzystw działający przy Ministerstwie Spraw Wewnętrznych w dn. 7 lipca 1906 r. wpisał do rejestru towarzystw i związków guberni warszawskiej organizację pod nazwą Chrześcijański Związek Rękodzielniczek Dźwignia²⁵. Był to pierwszy podstawowy akt prawny umożliwiający rozpoczęcie działalności związku.

A. Statut Związku z 1906 r.

Kolejnym etapem było uzyskanie zatwierdzenia statutu (regulaminu) wcześniej opracowanego. W tym celu w dn. 13 lipca 1906 r. złożono do Urzędu Gubernatora w Warszawie przepisane prawem dwa egzemplarze Regulaminu Związku²⁶.

Podstawowym celem statutowym Związku był rozwój wśród rękodzielniczek oświaty, zasad etyki chrześcijańskiej oraz troska o zapewnienie właściwych warunków materialnych osobom należącym do Związku, a także udziału w życiu kulturalnym. Aby osiągnąć te cele, należało sięgnąć po odpowiednie środki. Dlatego Regulamin w § 2 postanawia, aby organizować wykłady oświatowe z wykluczeniem rozpatrywania spraw politycznych czy też problemów religijnych, zakładać instytucje np. kasy zapomogowe lub pożyczkowe, celem troski o dobro materialne członków związku²⁷.

²² S. Godlewski, *Reforma konstytucyjna w państwie rosyjskim*, Warszawa 1906, s. 59—60.

²³ J. Buszko, dz. cyt., s. 55.

²⁴ AZSIJ, sygn. II b, s. 3.

²⁵ AGAD, sygn. 104423, Kancelaria warszawskiego generał-gubernatora.

²⁶ Archiwum Państwowe Miasta Warszawy i woj. warszawskiego, w dalszym tekście będzie używany skrót APMW, sygn. 838, Zarząd Objezpolicmajstra Warszawskiego 1838—1918.

²⁷ APMW, sygn. 66. Warszawski Gubernialny Urząd do Spraw Stowarzyszeń 1906—1917, Statut Związku z 1906 r. § 3.

Związek zapewnia swoim członkom pomoc lekarską, opiekę nad starymi lub niedołężnymi poprzez zakładanie schronisk, przytułków, ochron. Sprawy podnoszenia kwalifikacji zawodowych znalazły swój oddźwięk w statucie, który mówi o zakładaniu szkół zawodowych. Zapewniano także dostęp do książki poprzez utrzymywanie bibliotek i czytelní, z których mogłoby korzystać grono chętnych. Miejsc pracy miały dostarczyć zakładane przedsiębiorstwa społeczne i warsztaty²⁸.

Członkiem Związku mogła zostać każda rękodzielniczka, chrześcijanka, która ukończyła 16 lat, po uprzedniej osobistej prośbie z rekomendacją dwóch członków Związku²⁹.

Zarząd Związku pochodzi z wyboru dokonanego przez walne zebranie na okres 1 roku i składa się z 7 osób. Zebrania członków są trojakiego rodzaju: zwykłe, walne i nadzwyczajne.

Wszystkie zebranie zwołuje zarząd Związku, a uchwały na nich podjęte obowiązują wszystkich członków i są przyjmowane większością głosów³⁰.

Przeprowadzając analizę Regulaminu Chrześcijańskiego Związku Rękodzielniczek Dźwignia z 8 lipca 1906 r. trzeba stwierdzić, że odnajdujemy miejsca paralelne ze Statutem Stowarzyszenia Robotników Chrześcijańskich założonego przez ks. M. Godlewskiego, o którym już była mowa³¹.

Według Statutu celem Stowarzyszenia Robotników Chrześcijańskich jest podniesienie stanu robotniczego pod względem religijno-moralnym, umysłowym, materialnym i zawodowym. Środkami do niego prowadzącymi miały być zebrania ogólne, branżowe, działy zawodowe tworzone w ramach Stowarzyszenia Robotników Chrześcijańskich, biura pośrednictwa pracy, instytucje samopomocy i kooperacyjne, a wśród nich sklepy spółkowe, kasy zapomogowe i oszczędnościowo-pożyczkowe, szkoły, domy robotnicze, i czytelní oraz apteki³². W opracowywaniu Statutu Stowarzyszenia Robotników Chrześcijańskich miał duży udział ks. Jerzy Matulewicz, który był obecny na zebraniu i poniekąd należał do grupy inicjującej działalność Chrześcijańskiego Związku Rękodzielniczek Dźwignia. Należy przypuszczać, biorąc pod uwagę ściśle związki łączące inicjatorki Dźwigni z ks. J. Matulewiczem, że zwróciły się one do niego, aby opracował regulamin dla tworzonego przez nie związku. Ogromna zbieżność środków realizacji celu w statucie Stowarzyszenia Robotników Chrześcijańskich i sta-

²⁸ Tamże.

²⁹ Tamże.

³⁰ Tamże, § 6.

³¹ AZSIJ, sygn. II b 8, *Wspomnienie o „Dźwigni” Julii Jarmułowicz*, s. 1.

³² R. Bender, *Spoleczne inicjatywy chrześcijańskie w Królestwie Polskim 1905—1918*, Lublin 1978, s. 72.

tucie Dźwigni wskazuje, że obydwaj dokumenty pochodzą od jednego autora. Wspomnienia siostry Julii Jarmołowicz, byłej sekretarki Zgromadzenia, potwierdzają te przypuszczenia. Ks. Jerzy Matulewicz nie tylko był autorem Statutu. Przyjęto także jego propozycję dotyczącą nazwy związku — Chrześcijański Związek Rękodzielniczek Dźwignia³³.

B. Cele i zadania Związku w świetle statutu z 1922 r.

Statut z 8 lipca 1906 r. był dokumentem normującym działalność Dźwigni na wiele lat. W odrodzonej Polsce Związek zostaje zapisany do rejestru Głównego Inspektora Pracy pod numerem 285 w dn. 22 III 1922 r. Ten sam akt prawny zatwierdza statut organizacji, która występuje od tej pory pod nazwą Chrześcijański Związek Zawodowy Rękodzielniczek Przemysłu Konfekcyjnego i Pokrewnego Dźwignia³⁴.

Zmodyfikowany Statut Dźwigni dostosowany został do nowych przepisów prawnych Państwa Polskiego, a szczególnie do dekretu z 8 lutego 1919 r. o tymczasowych przepisach pracowniczych związków zawodowych³⁵.

Odnowiony statut jest pod względem formy bardziej rozbudowany od poprzedniego. O ile Statut z 1906 r. liczył tylko 8 paragrafów, to obecny zawiera ich aż 59, jest bardziej szczegółowy i daje możliwość szerszej działalności Związku. Istotny cel Związku pozostaje jednak ten sam — podniesienie wśród członkiń etyki chrześcijańskiej oraz poprawa ich bytu materialnego. W statucie z 1922 r. w sposób bardziej jasny i zdecydowany sformułowany jest punkt o obronie interesów zawodowych i ekonomicznych oraz o poprawie warunków pracy zawodowej, co nie oznacza, że statut z 1906 r. przemilczał ten problem³⁶.

Dokument podaje bogatą gamę środków, których należy użyć, aby osiągnąć statutowy cel. Zgodnie z postanowieniami Związek ma prawo:

- 1) utrzymywać biuro pośrednictwa pracy;
- 2) udzielać stowarzyszonym zapomóg i pożyczek;
- 3) ułatwiać kształcenie zawodowe oraz zakładanie kursów i szkół odnośnych;
- 4) urządzać odczyty, wykłady i dyskusje w sprawach zawodowych i ogólnych;
- 5) utrzymywać biblioteki i czytelnie;

³³ AZSIJ, sygn. II b 8, *Wspomnienie o „Dźwigni”...*, dz. cyt., s. 1.

³⁴ AZSIJ, sygn. II b 1

³⁵ Dziennik Praw Państwa Polskiego, nr 13, poz. 209.

³⁶ APMW, sygn. 66, *Statut Związku z 1906 r.* § 2.

6) zakładać kasy przeznaczonej i pomocy koleżeńskiej, kasy na wypadek choroby, nieszczęśliwych wypadków, niezdolności do pracy;

7) organizować pomoc lekarską i prawną dla stowarzyszonych;

8) urządzić dla swych członków tanie mieszkania, wypoczynek letni, schroniska dla niezdolnych do pracy;

9) zakładać sklepy, pracownie, przedsiębiorstwa;

10) prowadzić działalność wydawniczą, wydawać broszury i piśma związkowe;

11) rozwijać życie towarzyskie wśród członków, chóry śpiewacze, kółka gimnastyczne, dramatyczne, przedstawienia amatorskie, koncerty, zabawy taneczne³⁷.

W myśl Statutu rozdz. I § 3 Związek jest osobą prawną posiadającą majątek ruchomy i nieruchomy. Ma prawo tworzyć kapitały, przyjmować darowizny i zapisy, nabywać i sprzedawać majątek ruchomy i nieruchomy, zawierać umowy i transakcje hipoteczne, zaciągać zobowiązania. Działalność Związku rozciąga się na teren całego Państwa Polskiego z prawem otwierania oddziałów prowincjonalnych.

Rozdział II §§ 7—16 mówią o występowaniu, ustępowaniu i wykluczeniu ze Związku. Rozróżnia się członków rzeczywistych, popierających i honorowych. Członkowie popierający nie posiadają czynnego i biernego prawa wyborczego. Najwyższą władzą Związku jest zebranie ogólne, które może być zwyczajne lub nadzwyczajne, rozstrzygające wszystkie sprawy, jak również przedstawiające wnioski³⁸.

Zebranie ogólne jest prawomocne przy obecności 2/3 ogólnej liczby stowarzyszonych. Jeśli w pierwszym terminie zebranie nie dojdzie do skutku z braku wymaganej liczby, ma być zwołane w drugim terminie i jest prawomocne i ważne bez względu na ilość osób obecnych. Zebrania nadzwyczajne zwoływane są w sprawach pilnych na skutek decyzji zarządu, na wniosek Komisji Rewizyjnej lub na pisemny wniosek 1/5 ogólnej liczby członkiń złożony zarządowi³⁹.

Zebranie ogólne nadzwyczajne jest uprawnione do:

- a) wprowadzenia zmian w statucie;
- b) zatwierdzenia regulaminów zebrań ogólnych zwyczajnych;
- c) wykluczenia osób spośród członkiń Związku;
- d) rozwiązania i likwidacji Związku⁴⁰.

Uchwały zebrań ogólnych zapadają zwykłą większością głosów,

³⁷ AZSIJ, sygn. II b 1, Statut Związku „Dźwignia” z 22 lutego 1922 r. rozdz. I § 2.

³⁸ Tamże, rozdz. II §§ 7—16.

³⁹ Tamże, rozdz. IV § 22.

⁴⁰ Tamże, § 23.

a każda z członkiń uczestnicząca w zebraniu ma prawo jednego głosu. Sprawy bieżące są załatwiane na zebraniach plenarnych, które mają się odbywać raz w miesiącu ⁴¹.

Zarząd Związku, o którym traktuje rozdz. V Statutu, pochodzi z wyborów dokonanych przez zebranie ogólne. W skład zarządu wchodzi prezeska Związku, dwie wiceprezeski, 6 członkiń oraz 3 zastępczynie. Kadencja zarządu trwa 3 lata. Zarząd koordynuje działalność wszystkich wydziałów sekcji i komisji, czuwa nad bezpieczeństwem kasy i majątku, przedstawia zebraniu ogólnemu kandydatki na członkinie honorowe, wprowadza i wykonuje decyzje zebrań ogólnych, przedstawia sprawozdania roczne z działalności oraz stan majątkowy Związku, zwołuje zebrania ogólne i plenarne, udziela pełnomocnictw osobom trzecim, udziela zapomóg członkiniom Związku ⁴².

Zarząd Związku odbywa posiedzenia raz na tydzień. Przewodniczącą zarządu jest każdorazowo prezeska Związku. Komisja Rewizyjna składa się z trzech członkiń i trzech zastępczyń wybranych na rok przez zebranie ogólne. Komisja ta zbiera się 4 razy do roku w celu przejrzania rachunków i ksiąg Związku, sprawozdań, bilansów ⁴³.

Zarząd ma prawo powoływać odpowiednie sekcje, które przyczyniłyby się do pełniejszej realizacji zadań Związku. Statut powołuje w związku oddzielną instytucję, jaką jest sąd koleżeński, którego orzeczeniom mają się poddać wszystkie członkinie Związku. Sąd koleżeński działa na zasadzie specjalnego regulaminu ⁴⁴.

Końcowe fragmenty statutu (rozdz. XI § 56 i 57) mówią o majątku i funduszach Związku oraz (§§ 58 i 59) o rozwiązaniu i likwidacji Związku. W skład funduszu Związku według Statutu wchodzi: fundusz obrotowy, zasobowy, żelazny, nieruchomości własnej oraz fundusz o celach specjalnych zgodnych z przepisami prawa.

Związek jako osoba prawna może nabywać i posiadać. Statut w § 56 mówi, że na majątek organizacji składają się ruchomości według inwentarza, biblioteki oraz fundusze — żelazny, nieruchomości własnej i specjalny.

Zmian w statucie może dokonać tylko zebranie ogólne. Rozwiązanie i likwidacja Związku mogą nastąpić na dwóch następujących po sobie zebraniach ogólnych, zwołanych w 6-tygodniowym odstępie. Na mocy uchwał pierwszego z nich działalność Związku zostaje zawieszona i ogranicza się do likwidacji spraw, które prowadzi Komisja Likwidacyjna. Drugie zebranie ogólne uchwała likwidację Związku. W razie likwidacji majątek Związ-

⁴¹ Tamże, § 28.

⁴² Tamże, §§ 32—35.

⁴³ Tamże, §§ 36—37.

ku, po zaspokojeniu wszystkich zobowiązań i wypłat, zostaje przekazany na cele określone przez uchwałę podjętą na drugim zebraniu ogólnym. Fundusze mające specjalne przeznaczenie winny być spożytkowane zgodnie z nim⁴⁵.

Jak już wspomniano wyżej, inicjatywą powołania do życia związku zawodowego Dźwignia wyszła od sióstr ze Zgromadzenia Imienia Jezus. Bezpośrednie starania u władz carskich rozpoczęły Ludwika Kolasińska (imię zakonne — s. Honorata) i Helena Gałęcka (imię zakonne — s. Leontyna)⁴⁶.

Ludwika Kolasińska, ur. 19 lipca 1864 r. w Słupi w gub. kieleckiej, córka Antoniego i Tekli z Sotkiewiczów, siostrzenica ks. Antoniego Sotkiewicza, późniejszego biskupa w Sandomierzu, uczęszczała do gimnazjum Sióstr Wizytek w Krakowie, a następnie sióstr Urszulanek w Wiedniu. Po ukończeniu nauki podjęła pracę nauczycielską w gimnazjum w Tarnowie. Do Zgromadzenia Sióstr Imienia Jezus wstąpiła 6 sierpnia 1893 r. W r. 1898 objęła kierownictwo Zakładu Wychowawczego w Rydze. W czasie wypełniania odpowiedzialnych zadań dała się poznać jako kobieta o szczególnym zacięciu pedagogicznym. Szeroko włączyła się w pracę społeczną wśród Polaków i Łotyszów w Rydze. W latach 1905—1920 pełniła funkcję przełożonej generalnej Sióstr Imienia Jezus⁴⁷.

Należy sprostować informację podaną przez Polską Akademię Umiejętności w Słowniku Biograficznym, który podaje, że założycielką Dźwigni była Lucyna Kotarbińska. Dokumenty archiwalne **niezbicie** wskazują na Ludwikę Kolasińską i Helenę Gałęcką jako na inicjatorki i założycielki Związku. Lucyna Kotarbińska, długoletnia prezeska Dźwigni, bardzo ofiarnie i owocnie prowadziła pracę związkową, jednak nie należała do grona inicjującego⁴⁸.

Współzałożycielka Dźwigni, Helena Gałęcka, ur. 17 stycznia 1869 r. w Warszawie, była córką Teodora i Franciszki ze Starzymowskich. Pochodziła z rodziny inteligenckiej. Do Zgromadzenia Sióstr Imienia Jezus wstąpiła 8 XII 1890 r. Prowadziła pracę nauczycielki kroju i szycia w szkołach zawodowych na terenie Warszawy a także była członkinią cechu rzemieślniczego w Warszawie. W latach 1910—1912 pełniła w Zgromadzeniu funkcję mistrzyni nowicjatu, a od roku 1920 do 1932 — przełożonej generalnej. Jest autorką Historii Zgromadzenia Sióstr Imienia Jezus. Jej udział w redakcji Konstytucji Zgromadzenia z r. 1927 był duży⁴⁹.

⁴⁴ Tamże, §§ 48—49.

⁴⁵ Tamże, § 55.

⁴⁶ APMW, sygn. 838, Zarząd Oberpolicmajstra..., dz. cyt.

⁴⁷ AZSIJ, sygn. I J-6, *Wspomnienie o zmarłych siostrach*, s. 4.

⁴⁸ J. Czechowska, *Kotarbińska z Klewańskiej Lucyna*, Polski Słownik Biograficzny, Kraków 1935, t. XIV, s. 454.

Podpisy Heleny Gałeckiej i Ludwiki Kolasińskiej złożone zostały na podaniu do Gubernatora Warszawy z dn. 13 lipca 1906 r. o zatwierdzenie pierwszego Statutu Związku i zezwolenie na rozpoczęcie działalności. Przed nazwiskami jest dodatkowy napis Organizatorzy Dźwigni. Autentyczność podpisów potwierdza dodatkowo notariusz⁵⁰.

Pierwszą prezeską Chrześcijańskiego Związku Rękodzielniczek Dźwignia została wybrana 24 V 1906 r. Ludwika Kolasińska, która pełniła kierownictwo do 1 listopada 1907 r. Była siłą sprawczą i nadała kierunek organizacji, która później owocnie prowadziła swoją działalność. Krótki okres bezpośredniego kierownictwa wynikał z faktu, że L. Kolasińska była jednocześnie przełożoną generalną Sióstr Imienia Jezus i musiała prowadzić sprawy Zgromadzenia zakonnego. Jednak jej udział w pracy Dźwigni jest widoczny i później. W następnych latach pełni bądź funkcję zastępcy przewodniczącej (prezeski) — tak jest w roku 1911 i 1912 — bądź wchodzi w skład zarządu jako członek (w r. 1907, 1908, 1910)⁵¹.

Po odejściu L. Kolasińskiej kierownictwo Dźwigni w dalszym ciągu było powierzane Siostrom Imienia Jezus. Następną przewodniczącą zostaje wybrana Helena Gałeczka (s. Leontyna) z tegoż Zgromadzenia. Funkcję przewodniczącej pełniła od 1 XI 1907 do 14 XI 1910 r., a później nadal wchodziła w skład zarządu Związku jako zastępczyni przewodniczącej lub jako członek zarządu. W latach 1910—1914 przewodnictwo Związku pełniła Aleksandra Grabowska, siostra ze Zgromadzenia Imienia Jezus⁵².

Przez pierwszych osiem lat działalności Związek działał w bezpośredniej, personalnej łączności ze Zgromadzeniem, które pełniło kierowniczą rolę w Związku. Była to sytuacja naturalna, gdyż poprzez Dźwignię realizowano cel Zgromadzenia w sposób jedynie możliwy w ówczesnych warunkach politycznych. Od roku 1914 rozpoczyna się proces powolnego odsuwania się Zgromadzenia od kierowniczej roli w Dźwigni. Przyczyny tego tkwią zarówno w braku odpowiednio przygotowanych do pracy związkowej ludzi, jak i w tym, że dla Zgromadzenia otwierają się nowe możliwości realizowania swojego celu, szczególnie po r. 1918, w Polsce międzywojennej.

Zgromadzenie zwraca swoją aktywność w kierunku intensywnie rozwijającego się szkolnictwa zawodowego. W okresie między-

⁴⁹ AZSIJ, sygn. I E-1, *Księga Główna*, s. 10.

⁵⁰ APMW, sygn. 66, Warszawski Gubernialny Urząd do Spraw Stowarzyszeń 1906—1917.

⁵¹ Tamże.

⁵² APMW, sygn. 838, Zarząd Oberpolicmajstra Warszawskiego 1838—1918.

wojennym siostry mogą prowadzić jawną działalność wychowawczą i oświatową. Zakładają szkoły zawodowe dla dziewcząt na terenie całej Polski⁵³.

II. Organizacja i struktura personalna Związku

1. Naczelne władze Związku

Aby Związek mógł owocnie prowadzić swoją działalność, musiał być odpowiednio zorganizowany i zarządzany. Struktura organizacyjna, jak również sposób zarządzania determinowały działalność i rozwój związku rękodzielniczek Dźwignia. Dlatego organizatorzy w statutach poświęcili tej sprawie dość obszerne rozdziały.

Statut z 1906 roku mówi na temat organizacji i zarządu dość niewiele, a to dlatego, że cały jest skonstruowany w sposób niezmiernie skrótowy i zwarty, ma charakter raczej ogólny. Niemniej jednak statut ten stanowi w § 5 pkt. Zarząd Związku, że naczelne władze pochodzą z wyborów, których dokonuje walne zebranie. W skład zarządu wchodzi 7 osób, a mianowicie: przewodnicząca, zastępca przewodniczącej, sekretarz, skarbnik oraz 3 członków zarządu.

Kadencja zarządu trwa jeden rok, po upływie którego dokonuje się ponownych wyborów. Osoby zajmujące stanowiska w zarządzie mogą ponownie kandydować i być wybrane bez żadnego ograniczenia czasowego⁵⁴.

Zarząd kieruje pracą Związku, zwołuje zebrania wszelkich typów (zwykłe, walne, nadzwyczajne). Uchwały podejmowane są większością głosów i obowiązują wszystkich członków Związku.

Zebranie walne, oprócz wyboru zarządu, wybiera również Komisję Rewizyjną składającą się z trzech członków. Do kompetencji Komisji Rewizyjnej należy kontrolowanie kasy oraz działalności zarządu⁵⁵.

Z zachowanych materiałów archiwalnych wynika, że członkowie Związku zbierali się corocznie na walne zebranie, aby dokonać podsumowania działalności oraz wybrać zarząd zgodnie z prawem zawartym w Statucie. Wyniki tych zebrań przesyłano następnie do Oberpolicmajstra miasta Warszawy⁵⁶.

Statut z 22 marca 1922 r. w sposób szerszy i bardziej szczegó-

⁵³ Szkoła zawodowa kroju i szycia w Warszawie, Częstochowie, Suchedniowie.

⁵⁴ APMW, sygn. 66, Statut z 1906 r., § 5.

⁵⁵ Tamże, § 6.

⁵⁶ Zachowały się sprawozdania z roku 1908, 1910, 1911, 1912, 1913 informujące władze policyjne o dokonanych wyborach w Związku, z imiennym wyszczególnieniem obejmowanych funkcji.

lowy mówi w rozdz. IV o władzach Związku. Rozdział ten składa się z 3 tytułów oraz 18 paragrafów (od § 21 do 39).

W § 21 stwierdzono, że sprawami i interesami Związku zarządzają: zebranie ogólne, zebranie plenarne, zarząd, Komisja Balotująca oraz Komisja Rewizyjna. Statut przyznaje najwyższą władzę w Związku zebraniu ogólnemu, które podejmuje decyzje i rozstrzyga spory. Zebranie, aby mogło się uprawomocnić, musi zgromadzić 2/3 ogólnej liczby stowarzyszonych; jeżeli brak tej liczby w pierwszym terminie, wyznaczany jest następny, nie później niż w dwa tygodnie po pierwszym. Wtedy zebranie jest prawomocne bez względu na ilość obecnych⁵⁷.

Członkowie Związku zbierają się na zebrania zwyczajne lub nadzwyczajne. Zebranie zwyczajne zwołuje zarząd raz do roku, najpóźniej w kwietniu, w celu rozpatrzenia i podsumowania rocznej działalności zarządu i sekcji. Okres sprawozdawczy trwa od 1 stycznia do 3 grudnia⁵⁸.

Zebranie zwyczajne na mocy Statutu posiada następujące uprawnienia:

- 1) rozpatruje i zatwierdza bilans za rok sprawozdawczy;
- 2) zatwierdza preliminarz dochodów i wydatków na rok następny;
- 3) mianuje członków honorowych proponowanych przez zarząd;
- 4) rozporządza majątkiem Związku;
- 5) dokonuje wyborów do władz Związku, tj. do Zarządu, Komisji Rewizyjnej, Komisji Balotującej;
- 6) decyduje o wszelkich sprawach Związku;
- 7) rozpatruje wnioski⁵⁹.

Jeżeli wyłonią się pilne sprawy nie cierpiące zwłoki, które musi rozpatrzyć zebranie ogólne, można zwołać zebranie nadzwyczajne. Organami uprawnionymi do jego zwołania są: zarząd, Komisja Rewizyjna (wniosek złożony na piśmie), członkowie Związku (pisemny wniosek 1/5 ogólnej liczby członków)⁶⁰.

Zebranie nadzwyczajne jest uprawnione do:

- a) wprowadzania zmian w Statucie;
- b) zatwierdzania regulaminów zebrań ogólnych;
- c) wykluczenia z członkostwa w Związku;
- d) rozwiązania i likwidacji Związku.

Uchwały zebrań ogólnych zapadają prostą większością głosów, z wyjątkiem:

- a) uchwał dotyczących zmian lub uzupełnień Statutu;
- b) wykluczenia osób z listy członków Związku;

⁵⁷ AZSIJ, sygn. II B-1, Statut z 1922 r., rozdz. IV, § 22.

⁵⁸ Tamże, § 23.

⁵⁹ Tamże.

⁶⁰ Tamże, § 24.

- c) rozwiązania Związku i likwidacji interesów;
- d) znaczniejszych wydatków budżetem nie objętych.

Do podjęcia tych postanowień wymagana jest większość absolutna, czyli 2/3 głosów obecnych na zebraniu ⁶¹.

Zebranie zagaja przewodnicząca Związku, a następnie obecni wybierają przewodniczące zebrania. Każda z członkiń Związku uczestnicząca w zebraniu ma prawo jednego głosu. Najpóźniej na 10 dni przed terminem zebrania członkowie mogą składać zarządowi na piśmie swoje wnioski ⁶².

Inną formą prowadzenia przez Związek działalności organizacyjnej są zebrania plenarne. Odbywają się one raz na miesiąc w terminach określonych regulaminem ⁶³. W zebraniu plenarnym biorą udział: zarząd Związku, Komisja Rewizyjna, Komisja Białująca (przyjmowała nowych członków do organizacji oraz zbierała o nich informacje), wydział pośrednictwa pracy i sekcje. Zebrania plenarne usprawniają pracę Związku. Do nich należy, za-
leżnie od potrzeb, tworzenie i zatwierdzanie sekcji, komisji, kół, kas itd., zatwierdzanie ich regulaminów na podstawie wytycznych zebrania ogólnego, decydowanie w sprawach bieżących poszczególnych sekcji i kół, rozpatrywanie sprawozdań zarządu komisji i kół, udzielanie delegacji *ad hoc* przedstawicielkom z ramienia zarządu ⁶⁴.

Związkiem bezpośrednio zarządzał zarząd. Początkowo w jego skład wchodziło 7 osób: przewodnicząca, zastępca przewodniczącej, sekretarz, skarbnik oraz 3 członków. Kadencja zarządu trwała 1 rok. Po roku 1922 zarząd składał się z 9 osób: przewodniczącej (prezeski), dwóch wiceprezesek oraz 6 członków zarządu. Wydłużeniu do 3 lat uległ czas sprawowania władzy przez zarząd. Jego wyborów dokonywało zebranie ogólne poprzez tajne głosowanie zwykłą większością głosów. Powołano również 3 zastępczynie członkiń nie wchodzące w skład zarządu. Poszerzony w swym składzie osobowym zarząd dokonał podziału pracy pomiędzy swoich członków. Spośród dwóch wiceprezesek jedna obejmowała pomoc kierownictwa w zarządzie, druga natomiast wszystkie sprawy wymagające osobistego porozumienia się z członkami zarządu. Wiceprezeski z urzędu pomagały prezesce w delegacjach i reprezentowaniu zarządu na zewnątrz ⁶⁵.

Zarząd w celu skutecznego kierowania Związkiem zbierał się na posiedzenie raz na tydzień. Posiedzenie było prawomocne, jeżeli uczestniczyło w nim przynajmniej 5 członkiń zarządu, a wśród

⁶¹ Tamże, §§ 25—28.

⁶² Tamże.

⁶³ Tamże.

⁶⁴ Tamże, § 31, pkt 1—5.

⁶⁵ Tamże, §§ 32—33.

nich prezeska lub jedna z wiceprezesek. Postanowienia zapadały zwykłą większością głosów. Z każdego posiedzenia miał być spisany protokół, podpisany przez wszystkich obecnych na zebraniu. Nieobecność bez usprawiedliwienia na czterech kolejnych posiedzeniach zarządu była uważana na rezygnację z funkcji członka zarządu. W takiej sytuacji do zarządu powoływano zastępczynię członka zarządu. Każdorazowa prezeska Związku pełniła funkcję przewodniczącej zarządu, będąc równocześnie przedstawicielką Związku na zewnątrz. Przewodniczyła posiedzeniom zarządu i posiedzeniom plenarnym⁶⁶.

Statut z 1922 r. daje zarządowi szerokie uprawnienia w prowadzeniu spraw Związku:

- 1) Zarząd koordynuje działalność całego Związku, wszystkich sekcji, kół, wydziałów, komisji;
- 2) czuwa nad bezpieczeństwem kasy i majątku;
- 3) decyduje o wykreśleniu członków z tytułu zaległych składek;
- 4) przedstawia zebraniu ogólnemu kandydatki na członkinie honorowe;
- 5) wprowadza i wykonuje decyzje zebrań ogólnych wpisanych do Księgi Uchwał;
- 6) przedstawia zebraniu ogólnemu sprawozdania roczne z działalności oraz stan majątkowy Związku;
- 7) zwołuje zebrania ogólne i plenarne i układa ich porządek dzienny;
- 8) zawiera wszelkie umowy i kontrakty w imieniu Związku;
- 9) udziela pełnomocnictw osobom trzecim do prowadzenia interesów Związku w instytucjach sądowych oraz do zarządzania majątkiem Związku; pełnomocnictwa muszą być podpisane przez przewodniczącą, sekretarkę i jedną z członkiń zarządu;
- 10) udziela zapomóg członkiniom Związku z funduszu zapomogowego;
- 11) sporządza doroczny spis inwentarza⁶⁷.

2. Struktura osobowa grupy kierowniczej

Na podstawie zachowanych materiałów archiwalnych struktura osobowa zarządów w latach 1906—1939⁶⁸ przedstawia się następująco:

⁶⁶ Tamże, §§ 36—39.

⁶⁷ Tamże, § 35.

Lata	Prezeska	Wiceprezeska	Członkinie zarządu
1906—1907	L. Kolasińska	J. Pietraszewska	brak danych
1907	H. Gałęcka	W. Oszymowski	1. L. Kolasińska 2. F. Iżycka 3. A. Grabowska
1908	H. Gałęcka	W. Oszymowska	1. L. Kolasińska 2. F. Iżycka 3. J. Pawlak
1910	A. Grabowska	W. Oszymowska	1. H. Gałęcka 2. F. Iżycka 3. J. Pawlak
1911	A. Grabowska	L. Kolasińska	1. W. Oszymowska 2. T. Staniszevska 3. A. Rossolińska
1912	A. Grabowska	T. Staniszevska	1. L. Kolasińska 2. F. Iżycka 3. A. Rosnkiewicz
1913	A. Grabowska	H. Gałęcka	1. M. Legoszke 2. W. Ostrowska 3. F. Iżycka
1914	L. Kotarbińska	A. Grabowska	1. M. Sarnecka 2. T. Staniszevska 3. F. Iżycka
1915	L. Kotarbińska	A. Grabowska	1. M. Motz-Potrzebwska 2. S. Jankowska 3. K. Stankiewicz
1916—1923	L. Kotarbińska	A. Grabowska	brak danych
1923—1930	J. Mazaraki	M. Kurtz	1. Z. Drużycka 2. J. Jarmołowicz 3. K. Stankiewicz
1930—1933	Z. Potocka	brak danych	brak danych
1933—1939	Z. Drużycka	brak danych	brak danych

⁶⁸ APMW, sygn. 838, Zarząd Oberpolicmajstra Warszawskiego 1838—1918, Wykaz personalny Zarządu „Dźwignia” 1906—1913.

W skład grupy kierowniczej Chrześcijańskiego Związku Rękodzielniczek Dźwignia wchodziły kobiety o dużym zaangażowaniu ideowym i społecznym. Inicjatorce i pierwsze prezeski to siostry ze Zgromadzenia Imienia Jezus — L. Kolaszińska, H. Gałęcka i A. Grabowska⁶⁹.

W latach 1914—1923 funkcję prezeski pełniła Lucyna Kotarbińska z Klewańskich, urodzona 27 maja 1858 r. w Przasnyszu, zmarła 9 kwietnia 1941 r. w Warszawie. Działaczka społeczna i związkowa, związana z ruchem kobiecym w Królestwie Polskim, a następnie w odrodzonej Polsce. Żona wybitnego aktora i dyrektora Teatru Miejskiego w Krakowie w latach 1898—1905, Józefa Kotarbińskiego. Zaangażowana w niesieniu pomocy żołnierzom i cywilnym ofiarom I wojny światowej, członkini FIDACU. Autorka książek dla dzieci. Okres jej prezesury przypadł na trudny czas pierwszej wojny. Dźwignia nie przerwała wtedy swojej działalności — dzięki zapobiegliwości L. Kotarbińskiej prowadzono działalność gospodarczą, oświatową i charytatywną⁷⁰.

Kolejna prezeska Dźwigni to Julia Bogusławska-Mazaraki, urodzona 24 maja 1878 r. Pochodziła z rodziny ziemiańskiej, osiadłej na Ukrainie. Funkcję przewodniczącej Związku pełniła do chwili wybrania jej w 1930 r. na prezeskę międzynarodowej organizacji FIDAC (Międzynarodowe Stowarzyszenie Byłych Uczestników Wojny — sekcja kobieca) z siedzibą w Paryżu⁷¹.

3. Sekcje

Struktury organizacyjne Związku uległy rozbudowie za czasów prezesury L. Kotarbińskiej, która towarzyszyła nowe sekcje, zwane inaczej komisjami. W ramach Związku działały następujące sekcje:

- 1) sekcja przemysłowo-handlowa. Jej zadaniem było prowadzenie pracowni przeróbek i naprawy bielizny⁷²;
- 2) sekcja hurtowni z wyrobami gotowymi (gromadzenie produkcji wszystkich szwalni);
- 3) sekcja własnych szwalni;
- 4) sekcja własnych sklepów z produkcją⁷³;
- 5) sekcja pedagogiczna, która prowadziła kursy ogólnokształcące, pogadanki, kursy buchalterii, biblioteki, czytelnictwo⁷⁴;

⁶⁹ AZSIJ, sygn. I E-1, *Księga Główna*, s. 10.

⁷⁰ J. Czechowska, dz. cyt., s. 454.

⁷¹ AZSIJ, sygn. II B-7, *25-lecie Chrześcijańskiego Związku Rękodzielniczek „Dźwignia” 1906—1931*, s. 12.

⁷² AZSIJ, sygn. II B-5, *Sprawozdanie 1914—1915*, s. 6.

⁷³ Tamże.

⁷⁴ Tamże.

6) sekcja opieki nad rękodzielniczkami (pomoc w czasie wojny 1914—1918 i 1920, w czasie choroby, pomoc pracownicom w podeszłym wieku, organizowanie pomocy lekarskiej dla członkiń, możliwość korzystania ze schroniska dla staruszek) ⁷⁵;

7) sekcja gospodarcza (utrzymywanie instytucji działających pod patronatem Związku, gromadzenie funduszków, spłata długów zaciągniętych przez Związek) ⁷⁶;

8) sekcja zebrań i rozrywek towarzyskich (zwiedzanie, koncerty, teatr itd.);

9) sekcja higieniczna;

10) kasa pożyczkowo-oszczędnościowa;

11) biuro pośrednictwa pracy ⁷⁷.

Wszystkie te sekcje działały przez cały okres pracy Związku, a więc do roku 1939. Szerzej ich praca będzie omówiona w następnym rozdziale.

4. Członkinie

W skład Związku wchodziły członkinie, które dzieliły się na rzeczywiste, popierające i honorowe. Warunkiem członkostwa były: ukończony 16 rok życia, narodowość polska oraz wyznanie chrześcijańskie ⁷⁸.

Warto zwrócić uwagę, że Związek przynależność wyznaniową ujął dość szeroko; nie ograniczył jej tylko do wyznania rzymskokatolickiego, ale stwierdza, że każda kobieta wyznania chrześcijańskiego może ubiegać się o członkostwo Związku. Członkiem popierającym może być osoba nie związana w sposób bezpośredni ze Związkiem, bez różnicy płci, zasłużona na polu pracy społecznej lub bezpośrednio dla Związku ⁷⁹.

Członkowie popierający nie posiadają biernego i czynnego prawa wyborczego. Nie mogą też mieć udziału w decyzjach, jakie podejmuje zarząd Związku ⁸⁰.

Członków honorowych mianuje zebranie ogólne. Mogą oni korzystać ze wszystkich praw, jakie przysługują członkom rzeczywistym, lecz nie mają ich obowiązków ⁸¹.

W roku sprawozdawczym 1915 Związek posiadał 2 członków honorowych (p. E. Rontalerowa i dr J. Sasaki) oraz 33 popierających. Przytłaczająca większość jednak to członkowie rzeczywisci.

⁷⁵ Tamże, s. 7.

⁷⁶ Tamże.

⁷⁷ Tamże, s. 8—9.

⁷⁸ AZSIJ, sygn. II B-1, Statut z 1922 r., § 8.

⁷⁹ Tamże, § 9.

⁸⁰ Tamże.

⁸¹ Tamże, § 10.

Aby uzyskać członkostwo rzeczywiste, należało złożyć zarządowi pisemne podanie poświadczone przez dwie członkinie rzeczywiste, następnie podanie było rozpatrywane przez władze Związku, które wydawały decyzję⁸².

W myśl rozporządzeń statutu członkiniom rzeczywistym Związkowi przysługuje prawo:

1. korzystania z urzędzeń Związku, lokalu, biblioteki, czytelnicy;
2. głosu czynnego i biernego, z wyjątkiem niepełnoletnich;
3. przedstawiania zarządowi pisemnych postulatów na zebraniu ogólnym i plenarnym;
4. uczestniczenia we wszystkich sprawach Związku, stosownie do pełnionej w nim funkcji⁸³.

Obowiązkiem członkiń jest przestrzeganie wszystkich przepisów statutu oraz opłacanie rocznej składki i wpisowego, których wysokość określa zebranie ogólne⁸⁴.

Związek dawał szansę znalezienia pracy kobietom, które masowo przybywały do Warszawy w nadziei poprawy warunków życia. Kobiety należące do Związku wywodziły się ze środowiska proletariatu miejskiego oraz z emigracji wiejskiej. Na uwagę zasługuje, dość dynamiczny rozwój liczebny Związku w pierwszych latach jego istnienia⁸⁵. Z zachowanych archiwaliów wiadomo, że w chwili jej założenia (1906 r.) organizacja skupiała 173 osoby. W rok później było już 400 członkiń. Dane statystyczne z roku 1914 mówią, że w skład Związku wchodziło: 2 członków honorowych, 33 członków popierających, 106 członków sekcji opieki nad rękodzielniczkami oraz 1236 członkiń rzeczywistych⁸⁶. Nie zachowały się dane liczbowe z następnych lat; sądzić należy, że organizacja nie uległa zmniejszeniu, gdyż tego rodzaju instytucja pełniła ważne zadania społeczne zarówno w czasie I wojny światowej, jak i w okresie międzywojennym⁸⁷.

Na podstawie decyzji władz zaborczych Związek mógł prowadzić działalność na terenie Imperium Rosyjskiego, a w oparciu o statut z 1922 r. — na terenie całej Rzeczypospolitej. Centralną siedzibą władz Związku była Warszawa. Z całą pewnością dało się ustalić, że Związek Dźwignia posiadał swoje filie w Częstochowie, Wilnie i Petersburgu⁸⁸.

⁸² Tamże, § 11.

⁸³ Tamże, § 17.

⁸⁴ Tamże, §§ 18—20.

⁸⁵ AZSIJ, sygn. II B-5, *Sprawozdanie 1914—1915*, s. 19.

⁸⁶ Tamże, s. 20.

⁸⁷ AZSIJ, sygn. II B-7, *25-lecie...*, dz. cyt., s. 12.

⁸⁸ Archiwum Wicypostulatora w Warszawie, w dalszym tekście będzie używany skrót AWP, bez sygn. *Krótką historią Zgromadzenia Sióstr Imienia Jezus 1887—1908*.

III. Działalność Związku

1. Działalność społeczno-oświatowa

Związek Rękodzielniczek Dźwignia prowadził ożywioną działalność w różnych dziedzinach życia. W pierwszych latach istnienia szczególną uwagę zwrócono na pracę nad podniesieniem poziomu moralnego, religijnego oraz oświatowego zrzeszonych. Równoległe do tego występował Związek z postulatami ekonomicznymi. Następnie w sferze jego zainteresowań znajduje się praca nad podniesieniem kwalifikacji zawodowych oraz intensyfikacja działalności gospodarczo-handlowej⁸⁹.

Dźwignia wyrosła z ogólnego chrześcijańskiego nurtu społecznego przełomu XIX i XX w., zainicjowanego w Królestwie Polskim przez księży M. Godlewskiego i J. Matulewicza. Utworzone 16 XI 1905 r. przez ks. M. Godlewskiego Stowarzyszenie Robotników Chrześcijańskich było bezpośrednią ideą inspirującą powstanie Dźwigni. Od pierwszej chwili organizacja utrzymywała ścisły kontakt z istniejącym już Katolickim Związkiem Kobiet Polskich powstałym w 1903 r. z inicjatywy Cecylii Plater-Zyberkówny, z Warszawskim Chrześcijańskim Towarzystwem Ochrony Kobiet, Stowarzyszeniem Kobiet Polskich pracujących w przemyśle, handlu i biurowości oraz Towarzystwem Wzajemnej Pomocy Pracowników Handlowych i Przemysłowych m. Warszawy⁹⁰. Wspólnie podejmowano akcje społeczne, socjalne w interesie pracujących, jak np. postulat 8-godzinnego dnia pracy i miesięcznego płatnego urlopu⁹¹.

Współdziałal Dźwigni w życiu społecznym kraju przejawiał się we współpracy ze Związkiem Stowarzyszeń Kobietych i Towarzystwem Rzemieślników Chrześcijańskich. Związek wspólnie z innymi stowarzyszeniami kobiecymi występował w 1915 r. do Komitetu Obywatelskiego m. Warszawy w sprawie utworzenia stanowisk inspektorek fabrycznych oraz powołania przedstawicielek kobiecych do współpracy w Komitecie Obywatelskim⁹². Do Wydziału Oświaty Publicznej zwracano się w sprawie opieki lekarskiej w szkołach żeńskich i wyznaczenia kobiet na stanowiska lekarek szkolnych oraz inspektorek dla szkół średnich⁹³.

Wystąpiono do dyrekcji tramwajów oraz dyrekcji Filharmonii o ulgi przy zakupie biletów dla uczennic i stowarzyszonych. Wy stosowano odezwę do rektorów Uniwersytetu i Politechniki w związku z przyznaniem kobietom wstępu do wyższych uczelni. Człon-

⁸⁹ AZSIJ, sygn. II B-5, *Sprawozdanie...*, dz. cyt., s. 8.

⁹⁰ Tamże.

⁹¹ S. Poraj, „Dźwignia”, *Bluszcz* 42 (1906), s. 447—448.

⁹² AZSIJ, sygn. II B-5, *Sprawozdanie...*, dz. cyt., s. 8.

⁹³ Tamże.

kinie Dźwigni brały czynny udział w kwestach ulicznych na cele ogólnospołeczne. Same również nie szczędziły funduszków na te cele. Na szatę honorową dla generała J. Hallera złożyły 2500 mk., natomiast na potrzeby plebiscytu w 1921 r. na Górnym Śląsku 12 640 mk.⁹⁴

Związek działał w oparciu o społeczną naukę Kościoła oraz w łączności z hierarchią kościelną. Władze kościelne wyznaczyły tzw. patrona Związku, który — jako oficjalny reprezentant hierarchii — sprawował duszpasterską opiekę nad Związkiem. Funkcję patrona Związku Dźwignia pełnili kolejno księża: ks. Kazimierz Bronikowski (1906—1915), ks. dr Henryk Hilchen (1915—1929) i ks. Wacław Murawski (1929—1939)⁹⁵. Pracą Związku interesował się ks. kardynał Aleksander Kakowski, arcybiskup warszawski, który w grudniu 1924 r. odwiedził hurtownię Dźwigni, udzielił błogosławieństwa zebranych członkiniom, zachęcał je dołączenia się, organizowania i wspólnej pracy w Związku. Związek utrzymywał również kontakt z ks. bpem A. Sotkiewiczem, ks. bpem K. Ruskiewiczem i ks. bpem St. Gallem. Bywali oni zapraszani przez władze Związku, służyli radą, doświadczeniem i pomocą⁹⁶.

W roku 1927 Dźwignia stała się członkiem międzynarodowej organizacji Federation International des Anciens Combattants (FIDAC) założonej w 1920 r. w Paryżu. Był to międzynarodowe stowarzyszenie byłych uczestników wojny 1914—1918, liczące 8 mln członków. Dźwignia staje się członkiem sekcji kobiecej. Kontakty z tą organizacją są dość ożywione. W dn. 6 X 1929 zarząd Dźwigni podejmuje u siebie w Warszawie przewodniczącą FIDAC-u, Adalin Macauley. Wreszcie w roku 1930 kierująca Dźwignią Julia Mazaraki zostaje wybrana na przewodniczącą FIDACU-u, w wyniku czego ustępuje z zarządu Związku i wyjeżdża do Paryża⁹⁷.

Praca w kierunku społecznym i chrześcijańskim sprawia, że kierownictwo Dźwigni zgłasza w roku 1930 swój akces do Akcji Katolickiej, aby — idąc za wskazaniem Ojca św. Piusa XI i ks. kard. A. Kakowskiego — rozwijać swoją działalność dla chwały Bożej, dobra ojczyzny i pożytku swych członków⁹⁸.

W centrum zainteresowania znajdowała się praca społeczno-oświatowa. Do roku 1914 miała ona wydźwięk patriotyczny, związany z podtrzymywaniem ducha narodowego pod zaborem rosyjskim. Na tym odcinku pracy Związku wiele zrobiła sekcja pedagogiczna, w skład której wchodził ks. H. Hilchen oraz — jako

⁹⁴ AZSIJ, sygn. II B-7, 25-lecture..., dz. cyt., s. 9.

⁹⁵ Tamże, s. 10.

⁹⁶ Tamże.

⁹⁷ Tamże, s. 11.

⁹⁸ Tamże, s. 12.

przewodnicząca — B. Zajdlerówna. Staraniem sekcji zorganizowano kursy ogólnokształcące dla członkiń Związku.

Prowadzono je w latach 1908—1911 oraz — po przerwie spowodowanej represjami zaborcy — od 1915 do 1919 r. Program tych kursów obejmował naukę języka polskiego, historię Polski, język niemiecki, geografie, arytmetykę, rysunki, śpiew. Uczestniczki kursów podzielono na trzy grupy — A, B i C, odpowiadające kolejnym klasom. W roku 1915 zapisały się 82 uczestniczki, a w 1916 — 87. Po roku 1919 kursy ogólnokształcące przekształcono w 3-letnią wieczorową szkołę zawodową kroju i szycia, korzystając z dotacji Ministerstwa WRIOP⁹⁹.

Oprócz codziennych systematycznych zajęć w szkole organizowano w każdą niedzielę od godz. 17-tej do 19-tej pogadanki dla wszystkich chętnych członkiń. Pogadanki te prowadzono od 15 września do 15 lutego. Ich tematem były: religia i etyka — ks. H. Hilchen, historia Polski — W. Jucewiczówna, higiena — dr Budzicka-Tylička, nauki społeczne — ks. H. Hilchen i p. Czekałski, nauki przyrodnicze — H. Zajdler, pogadanki o Mickiewiczu, Słowackim i Krasińskim — J. Kotarbiński, sytuacja w krajach europejskich — G. Olechowski¹⁰⁰.

Pogadanki cieszyły się dużym zainteresowaniem, o czym świadczy fakt, że przychodziło na nie od 100 do 200 osób, z zainteresowaniem słuchających prelekcji. Organizatorzy na zapytanie zarządu Związku odpowiedzieli, że tego typu praca jest przyjemna i pożyteczna¹⁰¹.

Szczególnie do 1914 r., ale także i później otaczano troską naukę języka polskiego. Kaleczoną często polszczyznę postanowiono ratować przy pomocy lekcji dobrej dykcji i poprawnego czytania po polsku. Sekcja zorganizowała zajęcia, które odbywały się dwa razy w tygodniu. Prowadziły je artystka dramatyczna, p. Nałęcz-Piwińska oraz nauczycielka języka polskiego, H. Michałowska. Dla członkiń zarządzających pracowniami zorganizowano kurs buchalterii prowadzony przez Z. Lesnobrodzką ze Stowarzyszenia Kobiet Polskich pracujących w handlu, przemyśle i biurowości¹⁰².

Otoczono też w Związku troską biblioteki i czytelnictwo, stwarzając możliwości łatwego dostępu do książki. Powołana do życia w 1907 r. biblioteka, kierowana przez Józefę Łopieńską, ciągle powiększała się o nowe pozycje pochodzące głównie z darowizn. W roku sprawozdawczym 1915 w bibliotece zarejestrowano 142 czytelniczki, które przeczytały 2160 tomów¹⁰³.

⁹⁹ AZSIJ, sygn. II B-5, *Sprawozdanie...*, dz. cyt., s. 8.

¹⁰⁰ Tamże, s. 9—10.

¹⁰¹ Tamże, s. 11.

¹⁰² Tamże, s. 12.

¹⁰³ Tamże.

Związek zmierzał do integralnego rozwoju osobowości członkiń poprzez akcję kształcenia i rozwój czytelnictwa. Organizowano także zebrania towarzyskie, zwiedzanie wystaw, wyjścia na koncerty, do teatrów. Na zebraniach towarzyskich odbywających się w każdą niedzielę spotykało się przy muzyce, grach i chóralnym śpiewie od 80 do 200 osób¹⁰⁴. Co kilka tygodni organizowano większe zebrania połączone z koncertem muzyki polskiej w wykonaniu zaproszonych artystów¹⁰⁵.

Koncert w sali szkoły Rontalera 25 XII 1915 r. zgromadził 500 osób, natomiast w dn. 5 III 1915 r. wieczór koncertowy w sali Seminarium Nauczycielskiego — 670 osób. Urządzano także przedstawienia amatorskie pod kierunkiem aktorki Nałęcz-Piwińskiej. Towarzystwo Zachęty Sztuk Pięknych zwiedziło 40 członkiń. Na koncercie w Filharmonii było 20 członkiń, w teatrach: Rozmaitości, Małym i Polskim oglądało spektakle 80 członkiń. Stało się to możliwe dzięki zorganizowanej pracy Związku, a szczególnie Sekcji Zebrań i Rozrywek Towarzyskich. Uroczyste spotkania uświetniał chór, który liczył 70 osób¹⁰⁶.

Do dość dużych sukcesów Związku należy roztoczenie opieki lekarskiej nad członkami oraz ciągła troska o ich zdrowie. W każdą niedzielę w godz. 16—18 oraz w poniedziałki w godz. 20—21 potrzebujących pomocy lekarskiej przyjmował lekarz. Przez szereg lat opiekę lekarską sprawowali dr Brudzińska-Tylička oraz dr Adelt i dr Kamocki. Prowadzono księgę stanu zdrowia członkiń Związku, umożliwiającą systematyczne kontrolowanie zdrowotności oraz ciągłość leczenia przy schorzeniach poważniejszych. Związek korzystał darmowo z lekarstw z apteki p. Mutniańskiego¹⁰⁷.

Sekcja Higieniczna istniejąca w Związku również za naczelne zadanie stawiała sobie troskę o zdrowie fizyczne członkiń. We współpracy z Klubem Wioślarek prowadzono raz w tygodniu lekcje gimnastyki, tańca oraz czynnej rekreacji na świeżym powietrzu¹⁰⁸.

W pierwszych miesiącach wojny 1914 roku wiele osób utraciło pracę i znalazło się w krytycznej sytuacji życiowej. Związek pospieszył z pomocą potrzebującym. Zarząd nie uznawał w zasadzie filantropii dla osób zdrowych i młodych, musiał jednak obmyślać doraźną pomoc dla tych, których wypadki polityczne wytrąciły ze zwykłego trybu życia i pozbawiły środków zarobkowych. W dn. 9 IX 1914 r. odbyło się w lokalu Komisji Pracy Kobiet

¹⁰⁴ Tamże.

¹⁰⁵ Tamże, s. 14.

¹⁰⁶ Tamże, s. 15.

¹⁰⁷ Tamże, s. 18.

¹⁰⁸ Rzeczpospolita 159 (1925), s. 4.

działającej przy Komitecie Obywatelskim m. st. Warszawy przy ul. Jasnej 32 zebranie złożone początkowo z kilku tylko osób, które zapoczątkowały działalność Sekcji Opieki nad Rękodzielniczkami. Członkinie sekcji opłacały składki od 20 do 50 kopiejek miesięcznie, tworząc potrzebny fundusz. W roku 1915 sekcja liczyła już 100 członkiń i posiadała fundusz 600 rubli. Na jej przewodniczącą powołano Wiktorię Sadowską znaną z ofiarnej pracy społecznej. Dzięki zabiegom uzyskała na rzecz pomocy społecznej z przedstawienia w Teatrze Wielkim w dn. 6 I 1916 przelew w wysokości 634 rubli. Pieniądze przeznaczono na pomoc żywnościową, lekarską, zapomogi doraźne w czasie choroby, zapomogi dla bezrobotnych oraz wykupienie maszyn z zastawu. Związek Dźwignia utrzymywał schronisko przy ul. Szczygłej w Warszawie, gdzie członkinie mogły za bardzo skromną opłatą znaleźć wygodne i higieniczne mieszkanie. W roku sprawozdawczym 1915 na cele socjalne przeznaczono z funduszy związkowych 1516 rubli¹⁰⁹.

Zarząd Związku powołał do istnienia kasę pożyczkowo-oszczędnościową, której kierownictwo powierzono Eugenii Wróblewskiej oraz ks. dr H. Hilchenowi¹¹⁰.

Troskę o członkinie Związku zarząd pojmował bardzo szeroko. Aby zapewnić należyte warunki do urlopowego wypoczynku, postanowiono urządzić dom letniskowy dla pracownic. W roku 1907 Zygmunt Kurtz ofiarował Związkowi plac 6-morgowy w Anielinie koło Otwocka. Teren klimatyczny, zdrowy, pełen lasów, jak najbardziej nadawał się na wypoczynek. Dzięki staraniom prezeski Związku, L. Kolasińskiej, w bardzo szybkim tempie postawiono dość obszerny dom letniskowy. Poświęcenie domu i inauguracja sezonu wypoczynkowego miały miejsce 15 sierpnia 1908 r. 28 sierpnia tegoż roku podejmował zarząd w Anielinie ks. bpa K. Ruszkiewicza¹¹¹. Wzniesiono również zabudowania gospodarcze. Domem i gospodarstwem zarządzały w imieniu Związku siostry ze Zgromadzenia Imienia Jezus. W roku 1909 skorzystało z wypoczynku 29 osób; w 1910 — 22, w 1911 — 31, 1912 — 37, a w 1913 — 31. Pensjonat był inwestycją bardzo potrzebną. Za niewielką opłatą dawał możliwość, dla wielu jedyną, letniego wypoczynku wśród lasów, z dala od wielkomiejskiego gwaru¹¹².

Działania wojenne nie oszczędziły jednak letniska. 7 lipca 1915 r. dom uległ spaleni i zniszczeniu. Odbudowa była żmudna i trwała długo. Została ukończona dopiero w 1925 r. Poświęcenie domu nastąpiło 9 sierpnia 1925 r. Placówka na nowo rozpoczęła swoją działalność służąc członkom Związku, co skwapliwie odnotowała

¹⁰⁹ AZSIJ, sygn. II B-5, *Sprawozdanie...*, dz. cyt., s. 22—23.

¹¹⁰ Tamże, s. 23.

¹¹¹ AZSIJ, sygn. II B-6, *Księga letniska „Dźwignia”*.

¹¹² Tamże.

ówczesna prasa. Olbrzymi wkład w przywrócenie działalności tego tak bardzo potrzebnego pensjonatu włożyła Julia Mazaraki, od 1923 r. prezeska Dźwigni¹¹³.

Związek Dźwignia, z natury swej skierowany na działalność społeczną, był instytucją na wskroś patriotyczną, o głębokiej więzi z narodem i jego dziejami. W czasie wojny 1920 roku przy szwalni związkowej przy ul. Lubelskiej 3 na Pradze zorganizowano świetlicę dla żołnierzy idących bezpośrednio na front. Około 12 tysięcy żołnierzy przewinęło się przez świetlicę, gdzie każdy przy szklance herbaty znalazł chwilę wytchnienia, dobre słowo i zachętę do wytrwania. Panie z Dźwigni zorganizowały w 1921 r. wigilię dla 700 żołnierzy z Baterii Zapasowej I Pułku Artylerii Polowej. W czasie wieczery przemawiała prezeska Związku, L. Kotarbińska. Obecny był naczelnik państwa, Józef Piłsudski, gen. K. Sosnkowski, gen. Jacyna. Również dla żołnierzy z I Pułku Artylerii Polowej, stojących poza Warszawą, Związek przesłał ogromną pakę pierników jako świąteczny podarunek. Od dowódcy pułku zarząd otrzymał w dn. 30 XII 1921 r. pismo z podziękowaniem¹¹⁴.

Związek, inspirowany duchem chrześcijańskim, zwracał uwagę na rozwój życia religijnego swoich członków oraz na kształtowanie właściwych postaw moralnych. Celowi temu służyły organizowane corocznie w okresie wielkiego Postu rekolekcje dla rękodzielniczek i dla ich rodzin. Stałym miejscem tych zebrań był kościół pokarmelicki na Krakowskim Przedmieściu, a organizatorzy dbali o staranny dobór rekolekcyjistów. Byli nimi wybitni kapłani archidiecezji warszawskiej: ks. Kazimierz Bronikowski, ks. Aleksander Fajęcki, ks. Gniazdowski, ks. Zygmunt Choromański, ks. Henryk Fiatowski. W rekolekcjach brały udział dość liczne członkinie Związku¹¹⁵.

W rekolekcjach wielokopostnych 24, 25 i 26 marca 1915 roku wzięło udział 2000 kobiet ze sfer rękodzielniczych. W dn. 12 września 1923 r. odbyła się w Związku uroczysta intronizacja obrazu Serca Jezusowego, której dokonał ks. dr Henryk Hilchen. Od tej pory obraz Serca Jezusowego znajdował się na honorowym miejscu w sali zebrań Dźwigni¹¹⁶.

2. Działalność gospodarcza

Oprócz aktywności społecznej, oświatowej, charytatywnej i rozwoju życia religijnego bardzo ważny rozdział w życiu organizacji

¹¹³ Unia, 130 (1925), s. 2; Kurier Warszawski 146 (1925), s. 2; 62 (1925), s. 3.

¹¹⁴ Polska Zbrojna 31 (1921), s. 3.

¹¹⁵ Kurier Warszawski 70 (1931), s. 4.

¹¹⁶ AZSIJ, sygn. II B-7, 25-lecie..., dz. cyt., s. 11.

stanowi działalność gospodarcza i handlowa. Dopiero wszystkie przejawy aktywności wzięte razem mogą dać nam w miarę pełny obraz tego stowarzyszenia ¹¹⁷.

Szczególnie trudna sytuacja wytworzyła się w kraju po wybuchu I wojny światowej. Bardzo dużo osób utraciło pracę i znalazło się bez środków do życia. System gospodarczy uległ ogólnemu załamaniu i przestawieniu na cele wojenne. W sierpniu 1914 r. na terenie Pracowni Spółdzielczej, która pozbawiona była pracy, zarząd Dźwigni, aby zdobyć jakąkolwiek pracę dla członków, zorganizował pracownię przeróbek i naprawy bielizny, cerowania. Na zwołanym zebraniu ogólnym przewodnicząca, przewidując małe zarobki, zaproponowała, aby wprowadzić wspólną kasę zarobków i przy rozliczeniu dzielić całą sumę równo na wszystkie pracujące, niezależnie od tego, czy ktoś wypracował mniejszą czy większą sumę. Był to jedyny sposób ratowania pracujących od głodu i nędzy. Przy równym podziale sumy każdej pracownicy wystarczyło środków do życia. Wspólna kasa była jednym z najmniejszych moralnych sukcesów Dźwigni jako związku chrześcijańskiego. Ta wspólnota trwała tylko przez czas konieczny, tj. przez 5 tygodni. Później sytuacja uległa pewnej normalizacji, napływało więcej pracy i można było normować zarobki zależnie od ilości włożonej przez każdą z pracownic pracy ¹¹⁸.

W połowie grudnia 1914 r. wpłynęło do Dźwigni zamówienie na szycie ubrań i bielizny. Była to oferta dość poważna i pochodziła od Komitetu Wielkiej Księżny Tatiany. Związek otrzymał to zamówienie dzięki przewodniczącym Komitetu, Pawłowi Górskiemu i Aleksandrowi Karszo-Suedlewskiemu. Umożliwiło to zapewnienie pracy licznym zastępom pracownic, głównie członkiniom Dźwigni. Zamówienie realizowano w Pracowni Spółdzielczej, założonej w 1912 r. przez Dźwignię. Pracownia otrzymała 22 tys. rubli na wykonanie pracy, a po pewnym czasie jeszcze 2900 rubli. Zamówienie ożywiło w czasie kryzysu wojennego pracę Związku i pomogło przetrwać wielu robotnikom trudny okres. Z sumy na same płace wydano 15 tys. rubli ¹¹⁹.

W dn. 16 marca 1915 r. zarząd Dźwigni wystąpił do Komitetu Obywatelskiego m. st. Warszawy z wnioskiem o utworzenie pod patronatem Związku hurtowni ubiorów gotowych oraz bielizny, w które zaopatrywano by miasto Warszawę i prowincję. Jednocześnie zwrócono się do tego komitetu o udzielenie pożyczki bezprocentowej w wysokości 50 000 rubli na kapitał zakładowy i obrotowy. W razie pozytywnej decyzji zarząd projektował dać zatrudnienie wszystkim szwaczkom pozostającym bez pracy, nie tylko

¹¹⁷ Tamże.

¹¹⁸ Tamże, s. 5.

¹¹⁹ Tamże.

stowarzyszonym w Związku. Pomimo usilnych starań nie udało się uzyskać potrzebnej pożyczki. Do 16 czerwca 1915 roku otrzymano na poczet pożyczki 10 500 rubli. Zdecydowano więc porzucić pierwotny plan utworzenia hurtowni jednego związku i włączyć inne organizacje i stowarzyszenia, tworząc Hurtownię Chrześcijańskich Związków i Stowarzyszeń Ubiorów Tanich w Warszawie¹²⁰. Do Komitetu Obywatelskiego skierowano 8 IX 1915 r. petycję podpisaną przez przedstawicielki dziewięciu stowarzyszeń kobiecych. A oto jego treść:

„Klęska bezrobocia grozi dziś 36 tysiącom szwaczek i rękodzielniczek. Obrazy, które mamy co dzień przed oczami, są istotnie zatrważające. Szwalnia Dźwigni w ostatnich dniach miała po 160 kobiet błagających o pracę. Tę samą ilość na Pradze w szwalni, która zatrudnia 260 kobiet dziennie. Szwalnia dla rezerwistek zajmowała 600 kobiet, które są bez zajęcia. Szwalnie Ochrony Kobiet, Związku Katolickiego oraz Pracownia Współdzielcza codziennie mają setki kobiet wyczekujących na robotę. Tylko wysiłki zbiorowej pracy mogą nas w tej chwili ratować. Tylko dobra organizacja wysiłków tych nie obróci na marne.

1. Dostarczyć pracy rękodzielniczkom.
2. Rozproszone siły robocze zgromadzić.
3. Szeregować rodzaje i gatunki ich umiejętności.
4. Centralizować produkcję pracownicę i objąć ją własnym zarządem.
5. Obmyśleć środki dla jej sfinalizowania.

Oto postulaty, na których opierając się, mamy zaszczyt Komitetowi Obywatelskiemu m. st. Warszawy przedstawić następujący projekt. Aby pracę rąk kobiet naszych w tym zakresie skierować na właściwe tory, pragniemy zorganizować Hurtownię Chrześcijańskich Związków i Stowarzyszeń Ubiorów Tanich w Warszawie.

1. Hurtownia gromadzić będzie produkcję wszystkich szwalni i pracowni istniejących przy związkach i stowarzyszeniach, na razie tylko w zakresie taniego ubrania i bielizny dla dzieci, kobiet i mężczyzn.

2. Hurtownia sformułuje skład główny dla tej produkcji, czyli centralę.

3. Zajmie się objęciem straganów do sprzedaży we wszystkich dzielnicach miasta oraz w jego przedmieściach.

4. Uruchomi sprzedaż domokrężną.

5. Z chwilą zmiany warunków dla komunikacji hurtownia rozszerzy działalność swą poza okolice Warszawy. A mianowicie:
a) w miastach prowincjonalnych zakładać będzie szwalnie, których kierowniczki liczyć się będą z potrzebami miejscowej ludności;

¹²⁰ Tamże.

b) o ile szwalnie takie już istnieją przy związkach i stowarzyszeniach na prowincji, wejdzie z nimi w porozumienie i postara się o rozwinięcie wspólnej działalności;

c) na targach i jarmarkach będzie miała stragany we własnym zarządzie;

d) postara się o zorganizowanie roznoszenia przedmiotów sprzedażnych po wsiach i dworach.

Proponujemy, aby:

1. Komitet Obywatelski m. st. Warszawy zechciał wszystkie zasoby gotowej produkcji swych szwalni, których jest właścicielem, oddać w komis naszej hurtowni według rachunków i oznaczonych cen, co stanowiłoby zapoczątkowanie znacznych obrotów pieniężnych bez nakładu gotówki.

2. Komitet Obywatelski m. st. Warszawy ułatwił nam pożyczkę w sumie 25 000 rubli na zakup towarów oraz pierwsze wypłaty pracowniczce.

Zasady, na których określamy stosunek hurtowni do poszczególnych pracowni i odwrotnie, organizację dyrekcji i administracji oraz zarządu z łona stowarzyszeń złożonego, wszelkie słowem szczegóły dotyczące planu wewnętrznej naszej działalności, podamy chętnie z chwilą, w której dostaniemy odpowiedź świadczącą, że K.O. m. st. Warszawy zainteresował się naszym projektem, o czym zresztą ani na chwilę nie wątpimy, znając gorliwość obywatelską Komitetu w służbie dla dobra ogólnego. Dlatego prosimy o szybką odpowiedź w sprawie, której myślą przewodnią jest dostarczenie pracy setkom kobiet z przerwaniem dziś już patrzących w niedaleką groźną przyszłość”¹²¹.

W dniu 26 września 1915 r. odbyło się posiedzenie Sekcji Pracy działającej przy K.O. m. st. a Warszawy z udziałem zaproszonych przedstawicieli Związku. Po ożywionej dyskusji projekt został jednomyślnie przyjęty. Dawało to duże nadzieje. Jednak w tym miejscu sprawa utknęła, natrafiając na bliżej nie znane i trudne do wyjaśnienia przeciwności. Zapadło długie milczenie. Dopiero po interwencji ks. M. Godlewskiego Komitet Obywatelski podjął połowiczną uchwałę o wyasygnowaniu z funduszków przeznaczonych na kapitał obrotowy Sekcji Rękodzielniczej 5000 rubli na zorganizowanie warsztatu pracy dla szwaczek pozostających bez pracy. Do zajęcia się tą sprawą K.O. wydelegował dwóch swoich przedstawicieli: Jana Rudnickiego i Antoniego Meutzela. Pismo powiadamiające o tej decyzji podpisał przewodniczący K.O., Zdzisław Lubomirski¹²².

W obliczu tak kształtującej się sytuacji, nie mogąc liczyć na większą pomoc z zewnątrz, Związek w miarę swych możliwości

¹²¹ Tamże, s. 5—6.

¹²² Tamże.

przystąpił do ofensywnego działania. Główny wysiłek skierowano na rozwój istniejącej już szwalni związkowej przy ulicy Kruczej 19 m. 44, w której realizowano głównie zamówienia na bieliznę i odzież dla wojska. Dość duże sumy trzeba było w niej zainwestować w maszyny i surowiec. 1 czerwca 1915 r. na Pradze przy ul. Piotrogrodzkiej 8 otwarto również drugą szwalnię, wskutek działań wojennych przeniesioną następnie na ul. Lubelską 3. W organizowaniu tej szwalni dużej pomocy udzieliła księżna Michałowa Radziwiłłowa, znana ze swego społecznego zaangażowania, oraz ks. Alojzy Volkmer. W czasie organizowania szwalni Związek otrzymał z funduszu milionowego zapomogę w wysokości 4000 rubli. Na Pradze powstał Oddział Związku Rękodzielniczek Dźwignia, do którego zapisały się 24 osoby¹²³.

Po gorączkowej pracy dla wojska nadszedł okres pracy mniej gwałtownej, ale systematycznej. Produkcja jednak zaczęła się magazynować, a ogólna sytuacja nie wróżyła handlowi wielkich obrotów. Wtedy powstała myśl, aby — w celu usprawnienia dystrybucji wyprodukowanych towarów — przejąć w administrowanie kilka straganów i sklepów. Zapewniało to lepszy zbytno produkcji oraz zarobki dla pracownik. W drugiej połowie 1915 r., pomimo różnych trudności związanych z działaniami wojennymi, przerwania łączności z prawobrzeżną Warszawą, robotnice za swą pracę otrzymały łącznie w szwalni na Pradze i na Kruczej 6537 rubli¹²⁴.

W latach 1915—1916 powstały następujące sklepy i pracownie działające pod patronatem Związku:

1. Stragan w halach za Żelazną Bramą nr 20;
2. stragan w halach na Koszykach nr 34;
3. stragan na placu Karcelego, róg Ogrodowej;
4. stragan na Grojeckiej nr 246;
5. Jarmark Rzemieślniczy, Świętokrzyska nr 41;
6. stragan na Placu Targowym na Pradze;
7. sklep z ubraniami i bielizną na ul. Erywańskiej 14;
8. hurtowe zamówienia na ubrania i bieliznę, mundurki szkolne — Pracownia Współdzielcza, Krucza 19 m. 39;
9. hurtowe zamówienia na odzież, bieliznę, bluzy robotnicze, fartuchy przyjmowała szwalnia na Kruczej 19 m. 44 oraz szwalnia na Lubelskiej 3¹²⁵;
10. oddział Dźwigni przy hurtowni bławatnej F. Jędrzejewski i S-ka, Długa 21;
11. stragan w Jeziornie (pogranicze Konstancina), Al. Sobieskiego.

¹²³ Tamże.

¹²⁴ Tamże, s. 8.

¹²⁵ Tamże, s. 9.

Dochód brutto uzyskany w sklepach i pracowniach za rok 1914 i 1915 osiągnął sumę 41 370 rubli¹²⁶.

W roku 1916 w Związku obchodzono uroczyste 10 rocznicę powstania organizacji. Członkinie wystosowały zbiorowy list do pierwszej przewodniczącej, L. Kolasińskiej, z gratulacjami i podziękowaniem. Kurier Polski z dn. 10 X 1916 r. poświęcił temu wydarzeniu specjalny artykuł, w którym tak charakteryzuje Związek i jego kierownictwo:

„Dziesięć lat upłynęło od chwili, kiedy szlachetna H. Gałęcka, mistrzyni cechowa, zgrupowała rękodzielniczki w Związek, któremu dała imię Dźwignia, zbrojna jedynie w niezłomną moc ducha i miłość, którą ogarnęła rozproszone rzesze pracownic. P. Gałęcka trwale stoi na stanowisku i cieszy się rozwojem umiłowanej instytucji, poświęcając jej swój czas i więcej, bo całą swą istotę pełną najszlachetniejszych porywów, roztaczając dokoła harmonię, zgodę i miłość...”¹²⁷

Następny jubileusz, 25-lecia istnienia Związku, obchodzono 24 maja 1931 r. W kościele pokarmelickim na Krakowskim Przedmieściu odbyło się uroczyste nabożeństwo celebrowane przez ks. biskupa Stanisława Galla przy licznych udziałach zrzeczonych. Biskup dokonał poświęcenia nowego sztandaru i wręczył go uroczyste pierwszemu patronowi Dźwigni, ks. Kazimierzowi Bronikowskiemu, dokonał wbicia pierwszego gwoździa od Ojca św. Piusa XI w drzewce sztandaru. Gratulował zebrany z okazji jubileuszu i życzył dalszej owocnej działalności dla dobra społecznego¹²⁸.

W okresie międzywojennym Związek Rękodzielniczek Dźwignia rozwijał się bardzo dynamicznie. Jak podała Rzeczpospolita z dn. 31 maja 1925 r., „członkiń zrzeszonych jest kilka tysięcy”, a „organizacja ma na celu samopoc i cele kulturalno-oświatowe”¹²⁹.

Przy Związku działało także Biuro Pośrednictwa Pracy, ul. Zgoda 6. Z pośrednictwa mogły korzystać członkinie Związku oraz nieczłonkinie-rękodzielniczki wyznania chrześcijańskiego, pozostające w ciężkich warunkach materialnych. Od nieczłonkiń wymagane było polecenie osoby znanej zarządowi. W ciągu roku biuro znajdowało pracę dla około 200 kobiet¹³⁰.

Działalność Związku w pełnym tego słowa znaczeniu zamyka się datą wybuchu II wojny światowej. Przez cały czas okupacji działa dom wypoczynkowy w Anielinie, który staje się centralną.

¹²⁶ Tamże, s. 15.

¹²⁷ Kurier Polski 282 (1916), s. 4.

¹²⁸ AZSIJ, sygn. I Ba-4-12, *Sprawozdanie z zarządu generalnego za okres 1926—1932*, s. 7.

¹²⁹ Rzeczpospolita 149 (1925), s. 4.

¹³⁰ *Pomoc społeczna na terenie m. st. Warszawy*, Informator 1937/38, Warszawa 1937, s. 97.

Tam od 1940 roku odbywają się kursy kroju i szycia, przyjeżdżają nadal na wypoczynek członkinie. Warunki są bardzo skromne, często nie wystarczające na zaspokojenie najbardziej pilnych potrzeb przebywających tam osób. Zarząd domu prowadzą siostry R. Stankowicz, J. Jarmołowicz i J. Pawlak. W 1944 roku do Anielina zaczęły przybywać siostry ze Zgromadzenia Imienia Jezus, które opuszczały Wilno. Ostatnia prezeska Związku, Z. Drużycka, od dłuższego czasu chora, zwróciła się w 1941 r. do Sióstr Imienia Jezus, aby przejęły kierownictwo Związku. Rada Zgromadzenia na swym posiedzeniu z dn. 27 października 1941 r. rozważyła tę sprawę i wyznaczyła do Dźwigni s. Martę, która tymczasowo zajęła się sprawami rozproszonego Związku¹³¹. W zakresie, jaki był możliwy, prowadzono działalność głównie charytatywną, najczęściej jednak pod szyldem Zgromadzenia Sióstr, gdyż tak było łatwiej i bezpieczniej¹³².

Po drugiej wojnie światowej, ze względu na sytuację społeczno-polityczną, Związek nie znalazł właściwych warunków do odrodzenia i dalszej działalności. Co więcej, dn. 24 II 1950 roku prezydent m. st. Warszawy, jako szef Administracji Ogólnej II Instancji, wydał postanowienie o likwidacji stowarzyszenia pod nazwą Związek Rękodzielniczek Dźwignia. W uzasadnieniu, powołując się na art. 26 pkt 4 i art. 38 Prawa o stowarzyszeniach wydanego 27 X 1932 r., stwierdził, że istnienie Związku stało się bezprzedmiotowe, gdyż cele jego są obecnie realizowane przez instytucje państwowe lub samorządowe¹³³. Członkinie Związku w liczbie 36 złożyły w dn. 26 III 1950 r. odwołanie od decyzji prezydenta miasta do Ministra Administracji Publicznej, minister jednak zatwierdził decyzję prezydenta m. st. Warszawy z dn. 24 II 1950 r.¹³⁴ Nieruchomość w Anielinie przeszła na rzecz Skarbu Państwa.

¹³¹ AZSIJ, sygn. I Bb-1-5, *Protokół Rady Generalnej* z 27 X 1941 r., s. 286—287.

¹³² Tamże.

¹³³ AZSIJ, sygn. II B-3, *Decyzja Prezydenta m. st. Warszawy jako szefa Administracji Ogólnej II instancji* z dn. 24 lutego 1950 r.: „Mając na uwadze, że dalsze istnienie stowarzyszenia pn. Związek Rękodzielniczek Dźwignia” stało się bezprzedmiotowe, cele są obecnie realizowane przez instytucje państwowe lub samorządowe, na zasadzie art. 26 p. 4, art. 38 Prawa o Stowarzyszeniach z dn. 27 X 1932 r. (Dz. U.R.P. nr 94 poz. 808) postanawiam nakazać likwidację Stowarzyszenia pn. „Związek Rękodzielniczek Dźwignia”. Likwidatorem w/w stowarzyszenia mianować ob. Stanisława Bieniaszewskiego”.

¹³⁴ AZSIJ, sygn. II B-3, „Na podstawie art. 93 i 94 rozp. Prezydenta R.P. z dn. 22 III 1928 r. o postępowaniu administracyjnym (Dz. U. R.P. nr 36 poz. 341) oraz art. 26 pkt. 4 Prawa o Stowarzyszeniach z dn. 27 X 1932 r. (Dz. U.R.P. nr 94 poz. 808) Minister Administracji Publicznej, rozpatrzwszy odwołanie Zarządu Stowarzyszenia pn. „Związek Rękodzielniczek Dźwignia” z dn. 26 III 1950 r. L.dz.K. 15 III 1950 od

Zakończenie

Zaprezentowany w artykule materiał pozwala na ukazanie rozwoju Związku Zawodowego Rękodzielniczek Dźwignia, inspirowanego duchem chrześcijańskim, oraz rozwoju ustaw statutowych w perspektywie prawnohistorycznej.

Wykazano, że Związek przyczynił się, przynajmniej w wąskim i możliwym dla siebie zakresie, do praktycznego zastosowania nauki społecznej Kościoła katolickiego oraz stał się miejscem realizacji w pierwszym okresie swego istnienia, tj. do roku 1918, celów Zgromadzenia Sióstr Imienia Jezus.

Udowodniono, że Związek skutecznie bronił zrzeszonych przed popadnięciem w skrajną nędzę, zapewniał zdobycie pracy, wykazywał troskę o rozwój szkolnictwa zawodowego oraz dostęp zrzeszonych do dóbr kulturalnych.

Podkreślono, że istotnym elementem pracy związkowej była dbałość o rozwój religijno-moralny zrzeszonych oraz spojrzenie na pracę nie tylko w kategoriach ekonomicznych, ale również społecznych i nadprzyrodzonych.

Wskazano na fakt, że w czasach zaborów Związek był szkołą patriotyzmu — na kursach dokształcających prowadzono naukę języka polskiego i historii ojczyzny.

Na uwagę zasługuje jeszcze i to, że nawet w czasie I wojny światowej Związek nie przerwał swojej działalności. W tym okresie stał się bardzo pomocny dla ubogich kobiet pozostających bez pracy i stałych zarobków.

Niniejszy artykuł — na podstawie zebranego materiału źródłowego — obala w jakiejś mierze rozpowszechniany zarzut, że praca społeczna Kościoła wśród robotników była prowadzona po to, by paraliżować aktywność klasy robotniczej. Twierdzenie takie jest niesłuszne, gdyż Związek Dźwignia, zresztą nie tylko on, był areną dynamicznej działalności pracownic troszczących się o należne im prawa i potrafiących te prawa egzekwować.

Na podstawie przeprowadzonych badań skorygowano informację podaną przez Polską Akademię Umiejętności w Słowniku Biograficznym wydanym w Krakowie w 1935 r., t. XIV, s. 454, że założycielką Związku Dźwignia była Lucyna Kotarbińska. Opracowanie niniejsze, oparte na dokumentach archiwalnych, wskazuje niezbicie, że inicjatorkami i założycielkami Dźwigni były Ludwika Kołasińska i Helena Gałęcka, siostry ze Zgromadzenia Imienia Jezus, które pełniły kolejno funkcje pierwszych prezesek Związku.

---

decyzji Prezydenta m. st. Warszawy z dn. 24 II 1950 r. L.dz. SP 1331/50 nakazującej likwidację w/w Stowarzyszenia postanowił zaskarżoną decyzję zatwierdzić z powodów w niej przytoczonych”.

Należy stwierdzić, że dzięki zaangażowaniu Sióstr ze Zgromadzenia Imienia Jezus Związek Dźwignia wniósł duży wkład — jako cenna inicjatywa społeczna — do ówczesnego chrześcijańskiego ruchu zawodowego.

A N E K S I

Projekt regulaminu Chrześcijańskiego Związku Rękodzielniczek pod nazwą Dźwignia

Cele i zadania Związku

§ 1

Związek ma na celu krzewienie oświaty wśród rękodzielniczek, rozwijanie u nich etyki chrześcijańskiej i równocześnie rozkwitu materialnego i kulturalnego.

Środki osiągnięcia tego celu

§ 2

A. Regularne zebrania członkiń, na których będą wygłaszane odpowiadające celom Związku wykłady (Rozpatrywanie problemów (spraw) politycznych i religijnych absolutnie wyklucza się).

B. Zlecenie wykonywania prac.

C. Zorganizowanie instytucji mających na celu dobro materialne członków Związku, np. kas zapomogowych, pożyczkowych itd.

D. Pomoc lekarska i przydomowa.

E. Utrzymywanie biblioteki i czytelní.

F. Założenie przedsiębiorstw społecznych i warsztatów.

G. Założenie szkół elementarnych.

H. Założenie schronisk, ochron itp.

Członkowie Towarzystwa

§ 3

Członkiem Związku może być każda rękodzielniczka wiary chrześcijańskiej, która ukończyła 16 lat i prowadząca uczciwe życie. Aby zostać przyjętą na członka Związku, kandydatka musi osobiście zwrócić się do Zarządu Związku i przedstawić rekomendację dwóch członków.

Obowiązki członków

§ 4

Każdy członek jest obowiązany do:

a) opłacenia przy wstępowaniu do Związku 40 kopiejek i płacić miesięczną składkę w wysokości 20—30 kop.,

b) dokładnie przestrzegać wszelkich regulaminów i postanowień Związku.

Zarząd Związku

§ 5

Zarząd Związku jest wybierany przez walne zebranie na przeciąg 1 roku i składa się z siedmiu osób.

Zebrania członków Związku

§ 6

Zebrania bywają trzech rodzajów:

- a) zwykłe,
- b) walne,
- c) nadzwyczajne.

Wszystkie zebrania zwołuje Zarząd Związku. Uchwały obowiązujące wszystkich członków są przyjmowane większością głosów. Zebranie walne wybiera Komisję Rewizyjną, składającą się z trzech członków, która kontroluje kasę i działalność Związku.

§ 7

Zwykłe zebrania członków Związku odbywają się okresowo w równych odstępach czasu.

§ 8

W przypadku zaprzestania działalności Związku, p o opłaceniu domów Dźwignia oddaje swoje kapitały na placówki pomocy społecznej dla rękodzielniczek, zgodnie z wolą członków Związku.

Ludwika Kolasińska
Jadwiga Pietraszewska
Amelia Czaplicka

Chrześcijański Związek Rękodzielniczek Dźwignia jest umieszczony w spisie (rejestrze) towarzystw i związków w gub. warszawskiej pod nr 10 na mocy decyzji Warszawskiego Gubernialnego Urzędu do Spraw Towarzystw z dnia 7 lipca 1906 r.

W-wa, 8 lipca 1906.

Podpisy: Ludwika Kolasińskiej, Jadwigi Pietraszewskiej, Amelii Czaplickiej zostały złożone pod regulaminem w obecności notariusza, który uwierzytelnia niniejsze kopie regulaminu i stwierdza, iż są one zgodne z oryginałem.

Wymienione wyżej przedłożyły również notariuszowi dowody osobiste wydane przez:

- 1) Ludwika Kolasińska — dowód wydany przez prezydenta miasta Sandomierza gub. Radomska 12 II 1903 r. nr 88;
- 2) Jadwiga Pietraszewska — dowód wydany przez magistrat m. Janowa w gub. Lubelskiej 9 II 1903 r. nr 51;
- 3) Amelia Czaplicka — dowód wydany przez wójta gminy Opinogóra w gub. Płockiej 18 VI 1903 r. nr 331.

A N E K S II

Warszawa dn. 22 marca 1922 r.

Główny Inspektor zaświadcza, że niniejszy egzemplarz Chrześcijańskiego Związku Zawodowego Rękodzielniczek Przemysłu Konfekcyjnego i Pokrewnych p.n. Dźwignia w Warszawie jest zapisany do rejestru dnia 22 marca 1922 r. pod Nr. 285 według Dekretu w przedmiocie tymczasowych przepisów pracowniczych o związkach zawodowych z dnia 8-go lutego 1919 r.

Główny Inspektor Pracy
(—) M. Klott

Statut**Chrześcijańskiego Związku Zawodowego Rękodzielniczek
Przemysłu Konfekcyjnego i Pokrewnych p.n. Dźwignia***I. Zadania i prace Związku*

§ 1. Zadania i prace Związku

- a) zrzeszanie się kobiet polskich, rękodzielniczek chrześcijańek,
- b) podniesienie wśród nich etyki chrześcijańskiej oraz bytu materialnego,
- c) obronę interesów zawodowych i ekonomicznych oraz poprawę warunków pracy zawodowej,
- d) pomoc wzajemną zawodową i materialną,
- e) pomoc w wykształceniu zawodowym,
- f) zabezpieczenie starości,
- g) współzycie koleżeńskie i towarzyskie.

§ 2. Dla osiągnięcia celów powyższych Związek ma prawo:

- 1) utrzymać biuro pośrednictwa pracy,
- 2) wydzielać stowarzyszonym pożyczek i zapomóg,
- 3) ułatwić im kształcenie zawodowe przez zakładanie kursów i szkół odnośnych,
- 4) urządzać odczyty, wykłady i dyskusje w sprawach zawodowych i ogólnych,
- 5) utrzymać bibliotekę i czytelnię,
- 6) zakładać kasy przezorności i pomocy lekarskiej, kasy na wypadek choroby, nieszczęśliwych wypadków i niezdolności do pracy,
- 7) zorganizować pomoc lekarską i prawną dla swych stowarzyszonych,
- 8) urządzać dla swych stowarzyszonych tanie mieszkania, ogniska, letniska oraz schroniska dla niezdolnych do pracy,
- 9) zakładać sklepy, przedsiębiorstwa, pracownie,
- 10) rozwijać życie towarzyskie w gronie swych członków, organizować chóry śpiewacze, kółka gimnastyczne i dramatyczne i urządzać wieczornice członkowskie z wprowadzonymi gośćmi, koncerty, zabawy taneczne, przedstawienia amatorskie itd.

§ 3. Związek jest osobą prawną, posiadającą majątek ruchomy i nieruchomości, ma prawo tworzyć kapitały, przyjmować darowizny i zapisy, nabywać i sprzedawać majątek ruchomy i nieruchomości, zawierając umowy i transakcje hipoteczne, zaciągając zobowiązania, dochodzić swych praw przed sądem na podstawie istniejących przepisów.

§ 4. Działalność Związku rozciąga się na całe Państwo Polskie, z prawem otwierania oddziałów prowincjonalnych. Siedzibą jest m. st. Warszawa.

§ 5. Związek posiada pieczęć z napisem: Chrześcijański Związek Zawodowy Rękodzielniczek Przemysłu Konfekcyjnego i Pokrewnych p.n. Dźwignia i taką nosi nazwę.

§ 6. Stowarzyszone mają prawo używać znaku związkowego.

II. Występowanie, ustępowanie i wykluczenie stowarzyszonych

§ 7. Związek składa się z członkiń rzeczywistych, popierających i honorowych.

§ 8. Członkinią rzeczywistą może być każda rękodzielniczka pracująca w przemyśle konfekcyjnym lub pokrewnym, nie młodsza niż lat 16, narodowości polskiej, wyznania chrześcijańskiego.

§ 9. Członkiem popierającym może być każda osoba postronna, bez różnicy płci, zasłużona na polu pracy społecznej czy też dla Związku. Członkowie popierający nie posiadają biernego i czynnego prawa wyborczego ani też głosu decydującego na zebraniach i posiedzeniach władz Związku.

§ 10. Członkiem honorowym może być mianowany przez Ogólne Zebranie każdy zasłużony na polu pracy społecznej lub też dla Związku. Członkinie honorowe, o ile odpowiadają warunkom wymaganym od członkiń rzeczywistych, korzystają ze wszystkich praw członkiń rzeczywistych, nie ponosząc ich obowiązków.

§ 11. Osoby pragnące zostać członkiniami rzeczywistymi Związku winny złożyć Zarządowi podanie poświadczone przez dwie członkinie rzeczywiste; popierającymi — przez dwóch członków popierających, po czym podlegają decyzji odnośnych komisji.

§ 12. Stowarzyszona Związku ma prawo w każdej chwili wystąpić ze Związku pod warunkiem:

- a) podania Zarządowi pisemnego o tym zawiadomienia,
- b) zapłacenia składek, przypadających do końca kwartału od daty zawiadomienia; uregulowania wszystkich zobowiązań w stosunku do Związku.

§ 13. Członkinie rzeczywiste nie opłacające składek w ciągu roku tracą prawo członkiń Związku, z zachowaniem wszakże wstąpienia doń na zasadach ogólnych.

§ 14. Osoba nie przyjęta do Związku może złożyć powtórnie deklarację po upływie pół roku od daty pierwszego podania.

§ 15. Stowarzyszona może być wykluczona z grona Związku uchwałą Zebrania Ogólnego, o ile udowodnią jej:

- a) działania na szkodę Związku,
- b) popełnienie czynu nieetycznego.

§ 16. Stowarzyszone, które wystąpiły lub zostały wykluczone ze Związku, nie mają prawa żądać zwrotu składek ani jakiegokolwiek części majątku Związku.

III. Prawa i obowiązki stowarzyszonych

§ 17. Stowarzyszonym przysługuje prawo:

- a) korzystania z urządzeń Związku, lokalu, biblioteki, czytelnicy oraz wszelkich udoskonaleń i organizacji istniejących przy Związku,
- b) głosowania czynnego i biernego, za wyjątkiem członków popierających.

Uwaga — niepełnoletnim bezwłasnowolnym nie przysługuje prawo wyborcze do władz Związku oraz w sprawach majątkowych nie posiadają głosu decydującego.

- c) przedstawianie Zarządowi wyników piśmiennych na zebrania ogólne i plenarne, dotyczące spraw Związku,
- d) uczestniczenie we wszystkich sprawach Związku stosownie do swego wyboru,
- e) stowarzyszone mają obowiązek zastosować się do wszystkich przepisów statutu.

§ 18. Stowarzyszone rzeczywiste opłacają składkę roczną oraz wpisowe, których wysokość określa Ogólne zebranie.

§ 19. Stowarzyszona wpłacająca jednorazowo ok. 15 000 wolna jest nadal od płacenia składek członkowskich, zachowując dożywotnio wszystkie prawa przysługujące członkom rzeczywistym.

§ 20. Stowarzyszone popierające płacą składkę przez Zarząd uchwaloną.

IV. Władze Związku

§ 21. Sprawami i interesami Związku zarządzają:

- 1) Zebranie ogólne
- 2) Zebranie plenarne
- 3) Zarząd
- 4) Komisja Balotująca
- 5) Komisja Rewizyjna

A. Zebranie Ogólne

§ 22. Zebranie Ogólne jest najwyższą władzą Związku, decyduje i rozstrzyga wszelkie spory jego i przedstawia mu wnioski. Zebranie Ogólne jest prawomocne w pierwszym terminie przy obecności 2/3 ogólnej

liczby stowarzyszonych Związku. Jeżeli Zebranie Ogólne nie dojdzie do skutku w pierwszym terminie, Zarząd zwołuje nowe Zebranie, które winno odbyć się nie później niż w dwa tygodnie po terminie pierwszego, i to drugie Zebranie jest prawomocne i ważne bez względu na ilość osób obecnych.

§ 23. Zebrania Ogólne bywają zwyczajne i nadzwyczajne:

- a) zwyczajne — z końcem okresu sprawozdawczego, który trwa od 1-go stycznia do 31-go grudnia tegoż roku, zwoływane najpóźniej w ciągu kwietnia celem rozpatrzenia sprawozdania z rocznej działalności Zarządu i Sekcji,
- b) rozpatrzenia i zatwierdzenia bilansu za rok sprawozdawczy,
- c) zatwierdzenia preliminarza dochodów i wydatków na rok następny,
- d) mianowanie członków honorowych, przez Zarząd proponowanych,
- e) rozporządzeniem majątkiem Związku,
- f) dokonanie wyborów do władz Związku, tj. do Zarządu, Komisji Rewizyjnej, Komisji Balotującej,
- g) decydowanie wszelkich spraw Związku,
- h) rozpatrzenie wniosków.

B. N a d z w y c z a j n e — zwoływane w sprawach nie cierpiących zwłoki, na skutek decyzji Zarządu, piśmiennego żądania Komisji Rewizyjnej lub na wniosek piśmienny 1/5 liczby ogólnej członków, złożony Zarządowi. Zebrania takie zwoływane być muszą przez Zarząd najpóźniej w ciągu czterech tygodni od daty wniesienia żądania.

Do atrybucji zebrań nadzwyczajnych należy:

- a) wprowadzenie zmian w statucie,
- b) zatwierdzenie regulaminów dla Zebrań Ogólnych,
- c) Asesorek, Zarządu Komisji Balotującej, Komisji Rewizyjnej, Wydziału Pośrednictwa i regulaminu normalnego Sekcji,
- d) wykluczenie osób spośród członków Związku,
- e) rozwiązanie i likwidacja Związku.

§ 24. Uchwały Zebrań Ogólnych zapadają prostą większością głosów, z wyjątkiem:

- 1) uchwał dotyczących zmian lub uzupełnień statutu,
- 2) wykluczenia osób z listy członków Związku,
- 3) rozwiązania Związku i likwidacja jego interesów,
- 4) znacznie większych wydatków budżetem nie objętych, co do prawomocności których to uchwał wymagana jest większość 2/3 głosów obecnych na Zebraniu.

§ 25. Zebranie Ogólne zagaja przewodnicząca Związku lub jej zastępczyni, poczem obecne wybierają Przewodniczącą zebrania, która zaprasza sekretarkę i 7-em asesorek spośród uczestniczek Zebrania Ogólnego.

§ 26. Z przebiegu obrad Zebrania Ogólnego sekretarka tegoż spisuje protokół, w którym zawarte winny być wszystkie uchwały, Protokół

podpisuje przewodnicząca Zarządu lub jej zastępczyni i dwie stowarzyszone obecne na Zebraniu.

§ 27. Kopie protokołu Zebrań Ogólnych poświadczone są przez 3 stowarzyszone członkinie Zarządu, przewodniczącą, sekretarkę i jedną członkinię Zarządu.

§ 28. Każda z członkiń uczestnicząca w Zebraniu Ogólnym ma prawo jednego głosu. Głosy z upoważnienia nie są dopuszczalne.

§ 29. Wnioski członkiń dotyczące spraw Związku winny być składane Zarządowi na piśmie na 10 dni przed terminem Zebrania.

Zebranie plenarne

§ 30. Zebrania plenarne odbywają się raz na miesiąc, w terminach określonych regulaminem. W zebraniach plenarnych biorą udział:

- a) Zarząd Związku
- b) Komisja Balotująca
- c) Komisja Rewizyjna
- d) Wydział Pośrednictwa Pracy
- e) Sekcje, Koła i Komisje
- f) delegatki z ramienia Zarządu
- g) Dziesiątniczki.

§ 31. Do atrybucji Zebrań Plenarnych należy:

- 1) Zatwierdzanie Sekcji, Kół, Komisji, Kas itd.
- 2) Zatwierdzanie regulaminów dla powyższych, w granicach niniejszego statutu.
- 3) Zatwierdzanie regulaminów dla powyższych Sekcji na Zasadzie zatwierdzonego przez Ogólne Zebranie regulaminu Sekcji.
- 4) Decydowanie spraw bieżących poszczególnych Sekcji Związku.
- 5) Rozpatrywanie Komitetów Zarządu, sprawozdań Komisji, Sekcji, Kół i Delegacji ad hoc delegatek z ramienia Zarządu.

Zarząd

§ 32. Zarząd Związku składa się z 9-ciu osób wybranych przez Zebranie Ogólne na lat trzy spośród członkiń rzeczywistych, prostą większością głosów przez głosowanie tajne, kartkami zakrytymi. Zebranie Ogólne wybiera najpierw Prezeskę Związku, dwie wiceprezeski, a następnie 6 członkiń Zarządu i 3 zastępczynie.

Jedna z wiceprezesek obejmuje pomoc kierownictwa w Zarządzie, druga sprawy wymagające osobistego porozumienia się z członkami Zarządu. Obie wiceprezeski pomagają Prezesce w Delegacjach i reprezentacjach. O podziale pracy 2 wiceprezesek i 6 członkiń Zarządu decyduje jego plenum, na pierwszym posiedzeniu, po dokonaniu wyborów.

§ 33. W rok po pierwszych wyborach losują 3 członkinie Zarządu z ogólnej liczby 9-ciu, a w drugim roku losują 3 z pozostałych sześciu,

w latach następnych ustępują następne trzy członkinie kolejną starszeństwa wyboru. Jeżeli niezależnie od wylosowania ustępuje jednocześnie członkini Zarządu na własne żądanie, to na miejsce ustępującej wybiera się nową do końca kadencji.

Jeżeli członkini Zarządu ustępuje na własne żądanie w ciągu roku, to Zarząd powołuje na jej miejsce tę spośród zastępczyń, która z kolei otrzymała podług listy sporządzonej przez asesorki Zebrania największą ilość głosów. W taki sam sposób uzupełnia się komplet zastępczyń, o ile jedna z nich powołana została na członkinię Zarządu.

§ 34. Wychodzące przez losowanie z Zarządu członkinie mogą być wybrane ponownie. Losowaniu podlega na równi z członkami Zarządu Prezeska:

§ 35. Do atrybucji Zarządu należy:

- a) ześrodkowanie działalności wszystkich wydziałów, Sekcji, Kół, Komisji i organizacji Związku,
- b) czuwanie nad bezpieczeństwem kasy i majątku Związku,
- c) decydowanie o wykreśleniu członków z tytułu zaległych składek,
- d) przedstawianie Zebraniu Ogólnemu kandydatek na członkinie honorowe,
- e) wprowadzenie i wykonanie decyzji Zebrań Ogólnych, wpisanych w specjalną księgę uchwał,
- f) przedstawianie Zebraniu Ogólnemu sprawozdań rocznych z działalności oraz stanu majątkowego Związku (bilansów), układanie preliminarzy dochodów i wydatków i przedstawianie wszelkich wyników w sprawach Związku,
- g) zwoływanie Zebrań Ogólnych i Plenarnych i układanie ich w porządku dziennym,
- h) zawieranie w granicach zakreślonych przez decyzję Zebrania Ogólnego budżetu, wszelkich umów i kontraktów,
- i) udzielanie pełnomocnictw osobom trzecim do prowadzenia interesów Związku w instytucjach sądowych oraz do zarządzania majątkiem Związku; przy czym pełnomoczenia winny być podpisane przez Przewodniczącą, Sekretarkę i jedną z członkiń Zarządu,
- j) udzielanie zapomóg członkiniom Związku z funduszu zapomogowego,
- k) sporządzanie doroczne spisu inwentarza.

§ 36. Zarząd Związku odbywa posiedzenia raz na tydzień. Posiedzenie jest prawomocne, jeżeli uczestniczy w nim przynajmniej 5 członkiń Zarządu, w ich liczbie Prezeska lub jedna z wiceprezesek. Postanowienia posiedzeń Zarządu zapadają prostą większością głosów. Przy równości głosów przeważa głos Przewodniczącej.

§ 37. Z każdego posiedzenia Zarządu spisuje się protokół, który podpisują wszystkie obecne na zebraniu członkinie.

§ 38. Członkini Zarządu nieobecna bez usprawiedliwienia na czte-

rech z kolei posiedzeniach uważana jest za ustępującą z Zarządu, a na jej miejsce na cały czas kadencji też powołaną zostaje zastępczyni. O ważności usprawiedliwienia decyduje Zarząd.

§ 39. Przewodniczącą Zarządu jest zarazem Prezeską Związku i jako osoba zaufana członkiń Związku jest jego przedstawicielką na zewnątrz. Prezesuje na posiedzeniach Zarządu i plenarnych. W razie nieobecności Prezeski obowiązki też spełnia jedna z wiceprezesek i korzysta z tych samych praw.

VI. Komisja Balotująca

§ 40. Komisja Balotująca składa się z 7-iu rzeczywistych członkiń, wybieranych na rok spośród członkiń Związku przez Zebranie Ogólne głosowaniem tajnym, kartkami zakrytymi, prostą większością głosów.

§ 41. Obowiązkiem Komisji Balotującej jest balotowanie nowych członkiń Związku prostą większością głosów, na zasadzie zbieranych dokładnie informacji o kandydatkach.

§ 42. Posiedzenia Komisji Balotującej są ważne przy obecności co najmniej 5 członkiń i odbywają się przynajmniej co dwa tygodnie, a w razie potrzeby częściej. Z każdego posiedzenia spisuje się protokół w specjalną księgę podpisany przez wszystkie członkinie.

VII. Komisja Rewizyjna

§ 43. Komisja Rewizyjna składa się z trzech członkiń i z trzech zastępczyń czynnych, wybranych na rok przez Zebranie Ogólne spośród członkiń rzeczywistych Związku, głosowaniem tajnym, kartkami zakrytymi, prostą większością głosów.

§ 44. W razie ustąpienia w ciągu roku członkini Komisji Rewizyjnej na jej miejsce wchodzi zastępczyni mająca z kolei największą ilość głosów. O ile zajdzie wypadek, że Komisja Rewizyjna w ciągu kadencji w pełnym składzie złoży swe mandaty, nową Komisję Rewizyjną wybiera najbliższe Zebranie Ogólne.

§ 45. Komisja Rewizyjna zbiera się 4 razy do roku dla przejrzania rachunków i ksiąg Związku, stwierdza zgodność ksiąg rachunkowych swymi podpisami, w końcu roku operacyjnego przegląda sprawozdania Zarządu, bilans, wszystkie księgi i dokumenty i na Zebraniu Ogólnym przedstawia podpisany przez siebie protokół. Komisja Rewizyjna ma wszelkie prawo przeglądania rachunków i ksiąg Związku każdorazowo, o ile uzna to za stosowne Komisja, o ile nie ma wśród swego składu członków zawodowych, dobiera sobie rzeczoznawców do sprawdzenia ksiąg.

Uwagi ogólne

§ 46. Do Zarządu Komisji Balotującej lub Rewizyjnej nie mogą być wybrane jednocześnie osoby sprawujące w jednym z tych trzech organów wykonawczych Związku lub do nich ostatnio przez wybory powołane. Członkinie Zarządu, Komisji Balotującej i Rewizyjnej pełnią swe czynności honorowo. Zarząd, Komisję Balotującą i Rewizyjną obowiązują specjalnie opracowane poszczególne regulaminy.

VIII. Oddziały Związku

§ 47. Zarząd Związku w miarę uznanej potrzeby ma prawo otwierać oddziały prowincjonalne, o ile pozyska w danej miejscowości przynajmniej 20 członkiń. Oddziały Związku obowiązują niniejszy statut oraz specjalne regulaminy wewnętrzne, zatwierdzone przez Zarząd Związku.

IX. Sekcje, Koła i Komisje

§ 48. Zarządowi Związku służy prawo powołania w miarę potrzeby Sekcji, Kół i Komisji spośród członkiń Związku. Sekcje, Koła i Komisje mogą też być powołane na skutek odpowiednich wniosków członkiń, złożonych Zebraniu Ogólnemu lub Plenarnemu. Przepisy działalności tych zespołów określają specjalne regulaminy, zatwierdzone przez Zebranie Plenarne. Przewodniczące wszystkich Sekcji pracujących w Związku zbierają się na posiedzenia wspólne raz na miesiąc, celem omówienia spraw bieżących, związanych z działalnością Sekcji. Wszystkie prace, wnioski i odezwy opracowane przez Sekcje lub Komisje stają się własnością Związku i referentki wyłącznych praw własności rościć nie mogą.

X. Sąd koleżeński

§ 49. W Związku ustanawia się sąd koleżeński, którego orzeczeniu poddać się winny członkinie Związku.

§ 50. Sąd koleżeński rozpatruje:

- a) wszelkie sprawy honorowe między członkami Związku,
- b) sprawy tak członkiń między sobą, jak i osobami postronnymi, o ile obie strony na sąd się zgodzą.

§ 51. Sąd koleżeński składa się z 12-tu członkiń Związku, wybranych na lat trzy przez Zebranie Ogólne, głosowaniem tajnym.

§ 52. Członkinie sądu koleżeńskiego wybierają spośród siebie: Przewodniczącą, jej zastępczynię i sekretarkę.

§ 53. Sąd koleżeński odbywa posiedzenia pełne w miarę potrzeby w terminach oznaczonych przez Przewodniczącą. Na posiedzeniach tych sąd:

- a) kwalifikuje wniesione sprawy do przyjęcia lub odrzucenia,

b) deleguje komplet członkiń do sądzenia poszczególnych spraw jako komisję arbitrow.

§ 54. Sąd koleżeński działa na zasadzie specjalnego regulaminu.

XI. Fundusze i majątek Związku

§ 55. A. Fundusze

Fundusz Związku składa się:

- 1) z funduszu obrotowego
- 2) z funduszu zasobowego
- 3) z funduszu żelaznego
- 4) nieruchomości własnej
- 5) o celach specjalnych, zgodnych z przepisami prawa.

B. Fundusz obrotowy tworzy się:

- a) z obowiązujących rocznych składek członkowskich,
- b) ze wszystkich wpływów przypadkowych nie mających specjalnego przeznaczenia,
- c) z procentów od kapitałów bez specjalnego przeznaczenia lokowanych w instytucjach kredytowych lub papierach publicznych,
- d) z dochodów niestałych, z zabaw, balów, rautów, wycieczek.

Z funduszu obrotowego pokrywają się wydatki bieżące Związku.

C. Fundusz zasobowy tworzy się:

- a) z wpisowego członkiń Związku,
- b) z jednorazowych wpływów na ten cel od członkiń Związku,
- c) z części sumy pozostałej z końcem okresu rachunkowego, której wysokość określa doroczne Zebranie Ogólne.

D. Fundusz żelazny tworzy się:

- a) z różnego rodzaju darowizn na cele wskazane przez ofiarodawców,
- b) z procentów tychże sum, o ile istnieją zastrzeżenia specjalne. Procenty od sum stanowiących fundusz żelazny, o ile nie ma co do nich zastrzeżeń specjalnych, mogą być zużyte na powiększenie funduszu obrotowego albo dołączone do kapitałów. Decyzja w tym wypadku przysługuje Zebraniu Ogólnemu. Fundusze zasobowy i żelazny, o ile co do ostatniego nie ma specjalnych zastrzeżeń przez zapisodawców, winny być ulokowane w poważnych instytucjach kredytowych lub papierach kredytowych gwarancyjnych.

E. Fundusz nieruchomości własnej tworzy się:

- a) z datków na ten cel od członkiń Związku lub osób postronnych,
- b) z procentów od sum tegoż funduszu, który ulokowany być winien na specjalnym rachunku w instytucjach kredytowych,
- c) z sum, jakie na ten cel wyznaczy Zebranie Ogólne.

F. Fundusz nieruchomości własnej stanowi kapitał nienaruszany Związku od czasu, gdy Zebranie Ogólne nie rozporządzi na budowę własnego domu Związku.

G. Fundusze o celach specjalnych mogą być wydatkowane tylko według ich przeznaczenia.

Majątek Związku

§ 56. Majątek Związku stanowią:

- a) ruchomości podług inwentarza,
- b) biblioteka,
- c) fundusze: żelazny, nieruchomości własnej i specjalne.

XII. Zmiana statutu

§ 57. W razie potrzeby Zebranie Ogólne uchwała zmianę statutu lub jego poszczególnych paragrafów, powołując ku temu specjalną Komisję. Komisja taka opracowuje łącznie z Zarządem odpowiedni projekt i przedstawia go do zatwierdzenia najbliższemu Zebraniu Ogólnemu.

XIII. Rozwiązanie i likwidacja Związku

§ 58. Sprawę rozwiązania i likwidacji Związku decydują dwa po sobie następujące Zebrania Ogólne, przy czym drugie powinno być nie wcześniej niż po upływie 6-ciu tygodni i w tym czasie powinno być zwołane po pierwszym. Na mocy uchwały pierwszego z tych zebrań ogólnych działalność Związku zostaje zawieszona i ogranicza się tylko do likwidacji spraw, które prowadzi Komisja Likwidacyjna wybrana spośród członkiń Związku. Drugie Zebranie Ogólne uchwała rozwiązanie Związku.

§ 59. W razie rozwiązania i likwidacji Związku drugie Zebranie Ogólne przeznacza, kapitały i majątek Związku pozostały po zaspokojeniu wszystkich zobowiązań i wypłat jakie posiada na cele określone przez uchwałę na tymże zebraniu powziętą. Fundusze zaś mające specjalne przeznaczenie winny być obrócone na cele odpowiadające lub pokrewne pierwotnemu przeznaczeniu.

Wszystkie członkinie Związku obowiązane są uznać i znać dokładnie przepisy Statutu, nieznanomością tego nikt tłumaczyć się nie może.

Za zgodność z oryginałem zaświadcza sekretarka Julia Jarmołowicz.

**Principes juridiques et activités du Syndicat Chrétien
des Femmes Artisanes „DZWIGNIA”**

L'article montre l'apport de l'Eglise Catholique dans l'activité sociale développée parmi les ouvriers sur le territoire de la Pologne. Pour présenter ce problème on s'est servi de l'exemple de „DZWIGNIA” („LEVIER”) qui fut l'un des syndicats qui groupaient les ouvriers. Ce syndicat, inspiré par l'esprit chrétien, fut fondé le 24.05.1906 à Varsovie et il avait pour initiatrices les soeurs de la Congrégation du Nom de Jésus, guidées par deux prêtres largement connus pour leurs oeuvres sociales, le père M. GODLEWSKI et le père J. MATULEWICZ. La création de ce syndicat fut en réalité une mise en pratique des enseignements sociaux contenus dans l'encyclique „Rerum novarum” publiée en 1891 par le pape Léon XIII. Le Syndicat Chrétien „DZWIGNIA” fonctionnait à base d'une autorisation ratifiée légalement par les Auto-

nités de l'Etat de l'époque. Les statuts de 1906 et 1922 en étaient l'acte instrumentaire. Conformément à ces statuts le syndicat avait pour but de développer une activité instructive, sociale et économique parmi les ouvrières syndiquées. Le syndicat „DZWIGNIA”, qui fut l'un des nombreux syndicats dont l'activité se déroulait à cette période, défendait avec succès les syndiquées contre la menace de l'extrême misère, assurait la possibilité d'obtenir du travail, s'efforçait de leur permettre de bénéficier des biens culturels et veillait au développement de la formation professionnelle. L'activité de ce syndicat se situe entre les années 1906—1939.